

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS INSTITUTAS

Švietimo kokybės vadybos studijų programa

MONIKA BIELIAUSKAITĖ

**IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ SAVIUGDOS RAIŠKA
SIEKiant PROFESINIO TOBULĖJIMO (MAŽEIKIŲ „X“ LOPŠELIO-
DARŽELIO ATVEJIS)**

Magistro darbas

Darbo vadovas prof. dr. Aušra Kazlauskienė

Darbas originalus
(studento parašas)

Šiauliai, 2019

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	6
1. IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ SAVIUGDOS RAIŠKOS SIEKIANČIŲ PROFESINIO TOBULĖJIMO TEORINIAI ASPEKTAI	10
1.1. Pedagogų profesinio tobulėjimo reikšmė užtikrinant švietimo kokybę	10
1.2. Saviugdos reikšmė asmenybės tobulėjimui	19
1.3. Asmenybės saviugdos komponentai	23
2. TYRIMO METODOLOGIJA	28
2.1. Tyrimo metodologija.....	28
2.2. Tyrimo metodika.....	28
2.3. Tyrimo imtis ir eiga.....	29
2.4. Tyrimo etika.....	33
3. MAŽEIKIŲ „X“ LOPŠELIO-DARŽELIO PEDAGOGŲ SAVIUGDOS RAIŠKOS SIEKIANČIŲ PROFESINIO TOBULĖJIMO TYRIMŲ DUOMENŲ ANALIZĖ	34
3.1. Darželio pedagogų saviugdos raiška siekiant profesinio tobulėjimo saviugdos tikslų, procesų ypatumų kontekste, duomenų analizė	34
3.2. Asmenybės saviugdos raiška veiksnių, kryptų ir būdų kontekste duomenų analizė	42
Asmenybės saviugdos veiksniai profesinio tobulėjimo kontekste	42
Asmenybės saviugdos kryptys profesinio tobulėjimo kontekste.....	47
Asmenybės saviugdos būdai profesinio tobulėjimo kontekste.....	48
DISKUSIJA	49
IŠVADOS	50
REKOMENDACIJOS	52
LITERATŪRA	53
PRIEDAI	58

IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ SAVIUGDOS RAIŠKA SIEKIANT PROFESINIO TOBULĖJIMO (MAŽEIKIŲ „X“ LOPŠELIO-DARŽELIO ATVEJIS)

Magistro darbas

SANTRAUKA

XXI amžiaus sparti socialinio bei kultūrinio gyvenimo kaita, informacinės visuomenės plėtra, globalizacija lemia pasaulyje vykstančius pokyčius. Tai paliečia ir pedagogus, jiems keliami vis didesni reikalavimai. Mokymasis visą gyvenimą tampa pagrindine atsinaujinančio švietimo paradigma. Vienas iš mokymosi, tobulėjimo būdų yra saviugda. Pedagogas, siekdamas užtikrinti ugdymo sėkmę, privalo nuolat pats tobulėti, tobulėti profesinėje srityje, ieškoti naujovių, domėtis kitų pedagogų veikla. *Tyrimo objektas* – pedagogų saviugda. *Tyrimo tikslas* – išsiaiškinti pedagogų saviugdą raišką siekiant profesinio tobulėjimo Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje.

Tyrimo metodai: *teorinės literatūros analizė*, kuri sudarė sąlygas išsiaiškinti pedagogų asmenybės saviugdą raišką siekiant profesinio tobulėjimo teorines prieigas. *Pusiau struktūruotas interviu*, kurio pagrindu padėta atskleisti pedagogų saviugdą raišką saviugdą tikslų bei proceso ypatumų kontekste. *Anketinė apklausa* sudarė sąlygas ištirti pedagogų saviugdą raišką veiksmų, kryptų ir būdų pasirinkimų įvairovės kontekste.

Tyrimo imtis ir organizavimas: tyrimas atliktas Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje, atlikta atvejo analizė. Jame dalyvavo 19 iš 22 dirbančių pedagogų. Tyrimas atliktas 2019 m. sausio mėn.

Tyrimo rezultatai. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad profesinis tobulėjimas traktuojamas kaip būtinybė sparčiai besikeičiančioje visuomenėje, kuri verčia tobulėti. Vienas iš būdų pedagogams tobulėti yra saviugda. Saviugda siejama su modernia, dinamiška, holistine ugdymo(si) koncepcija. Šiame tyrime saviugda traktuojama kaip sąmoningas (Foley, 2007), kryptingas (Baublienė, 2003) procesas, kuriame pats asmuo prisiima atsakomybę už savo tobulėjimo organizavimą, būdų, bei tikslų pasirinkimą (Vaivada, 2012).

Empirinio tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad pedagogų tikslas užsiimant saviugda yra jų pačių tobulėjimas ir žinių pritaikymas. Nustatyta, kad Mažeikių „X“ lopšelio-darželio pedagogai užsiimdami saviugda atsakingai renkasi ugdymo procesus, motyvuodami save sau patinkančia veikla, kryptingai ir savarankiškai renkasi tobulėjimo priemones. Išskirtos labiausiai dominančios saviugdą raišką kryptys: ugdymo proceso tobulinimas, vaikų pažinimo klausimai ir emocinio intelekto ugdymas. Tyrime išskirti priimtinausi saviugdą būdai, tai savišvieta ir savarankiškas mokymasis.

Raktažodžiai: ikimokyklinio ugdymo įstaiga, saviugda, profesinis tobulėjimas.

SELF-EDUCATION OF PER-SCHOOL TEACHERS' EXPRESSION FOR PROGRESSIVE DEVELOPMENT (THE CASE OF MAŽEIKIŲ "X" NURSERY SCHOOL).

Master's final paper

SUMMARY

The rapid change of social and cultural life of the 21st century, the development of the information society, and globalization determine the changes taking place in the world. It also affects educators, and they are subject to increasing demands. Lifelong learning is becoming a key paradigm for ever evolving education. One way of learning and developing is self-education. In order to ensure educational success the teacher must constantly improve himself, develop himself in the professional field, look for innovations, and take interest in the activities of other teachers. **The object of the research** is pedagogical self-education. **The aim of the research** is to find out the expression of the teachers' self-development in order to achieve professional development at Mažeikių "X" nursery school.

Research Methods: Theoretical Literature Analysis, which made it possible to find out the pedagogical personality's self-expression in achieving theoretical approaches to professional development. Semi-structured interview, which helped to reveal the self-expression of teachers in the context of self-education goals and process peculiarities. The questionnaire provided an opportunity to explore teacher self-expression in the context of a variety of factors, directions and ways of choosing.

Research sample and organization: the study was carried out at Mažeikių "X" nursery school, case study was performed. 19 out of 22 working teachers participated in the study. It was conducted during the month of January 2019.

Research results. The analysis of scientific literature has revealed that professional development is seen as a necessity in a rapidly changing society that requires improvement. One way of educating teaching staff is self-education. Self-education is associated with a modern, dynamic, holistic concept of education. In this study, self-education is treated as conscious (Foley, 2007), a purposeful (Baublienė, 2003) process in which the person himself takes responsibility for organising his own development, ways and goals (Vaivada, 2012).

Analysis of empirical research results revealed that educators' goal of self-education is their own development and application of knowledge. It was established that the teachers of Mažeikių "X" nursery school during self-education responsibly chose educational processes, motivating themselves with activities that they find pleasing, and purposefully and independently choose improvement measures. The most interesting directions of self-education are distinguished: improvement of

educational process, cognitive issues and development of emotional intelligence. The study identifies the most acceptable ways of self-education that is self-development and self-learning.

Keywords: pre-school education, self-education, professional development.

IVADAS

Temos aktualumas. XXI amžiaus sparti socialinio bei kultūrinio gyvenimo kaita, informacinės visuomenės plėtra, globalizacija lemia pasaulyje vykstančius pokyčius. Pokyčiai paliečia ir pedagogus, jiems keliami vis didesni reikalavimai. Norima, kad pedagogai gebėtų dirbti įvairiausioje aplinkoje, greitai reaguotų ir prisitaikytų prie pokyčių ar net patys juos inicijuotų, būtų aktyvūs ir kūrybingi. Pedagogui šiandien nepakanka kartą įgytos profesinės kvalifikacijos. Didėjant reikalavimams kartu auga ir pedagogų tobulinimosi poreikis, kinta supratimas apie nuolat besimokančios asmenybės kūrimą (Švietimo problemos analizė, 2010).

K. Illeris (2010) teigimu, suaugusiųjų mokymasis siejamas su besimokančiojo asmeniniu vystymusi, todėl ypač svarbūs mokymosi procese tampa asmens pasirinktas individualus tobulėjimo kelias ir gyvenimena, lemiantys ne tik mokymosi turinį, asmenybės tobulėjimo kryptį, bet ir gyvenimo kokybę. Vienas iš mokymosi, tobulėjimo būdų yra saviugda.

Saviugda padeda spręsti ne tik dabartines žmogaus kasdienio gyvenimo problemas, bet ir formuoja naujas savybes, įgūdžius bei vertybes kaip pagrindą brandesniam ir atsakingesniam požiūriui į nuolatinį savęs ugdymą. Pasak R. Baublienės (2003), saviugda suprantama kaip kryptingas tobulėjimas, kai žmogus, įvertinęs savo asmeninį lygį, nusistato tobulėjimo kryptis, išsikelia tikslus, pasirenka priimtinius ugdymosi būdus ir siekia užsibrėžtų tikslų, tobulina savo asmenybę.

Kaip teigia P. Moore (1980), M. McAuliffe ir kt. (2008) saviugda kaip edukacinė priemonė, gali būti skirta įgyvendinti konkrečias gyvenimo užduotis, spręsti iškilusias problemas bei gerinti kasdienio gyvenimo kokybę. Pasak R. Dačiulytės (2011) dinamiškame pasaulyje nuolatinis mokymosi procesas tampa akivaizdus reiškinys individams sėkmingai prisitaikyti pokyčių erdvėje. Kad individų mokymasis būtų efektyvus mokslininkai ir praktikai nuolat ieško būdų ir sprendimų, kurie padėtų tai pasiekti. Apibendrinus mokslininkų darbus, galima teigti, kad darbai nukreipti į tam tikras sritis. Pasigendama mokslininkų, kurie analizuotų konkrečius ikimokyklinio ugdymo pedagogų saviugdų klausimus.

Suaugusiųjų saviugdą plačiai nagrinėja Lietuvos mokslininkai (Spurga, 1998; Baublienė, 2003; Zulumskytė, 2007, 2010; Jovaiša, 2009; Poškaitė, 2011; Vaivada, 2012; Teresevičienė, 2006, 2012 ir kt.). Švietimo kontekste saviugdų reiškinį analizuoja ir užsienio šalių mokslininkai: saviugdą sieja su autonominiu mokymusi (Tough, 1971; Fisher, 2001; Foley, 2007), asmenybės analizavimu (Warring, 2007), kritinio mąstymo ugdymu (Dattner ir Hogan, 2011); emocinio intelekto ugdymu (Muller, 2011) ir kt.

Naujumas: Saviugda plačiai nagrinėjama įvairiais aspektais: socialinių savybių tobulinimo (Autukevičienė, 2007), charakterio formavimo (Žalytė, 2006), dvasinio pasaulio tobulinimo (Sharma, 2011), kritinio mąstymo ugdymo (Dattner, Hogan, 2011), nuolatinio asmenybės vystymosi (Muller, 2011), asmenybės tobulėjimo (Baublienė, 2003) ir kt.

Atliepant mokslinius tyrimus, kurie susiję su asmenybės saviugda, galima teigti, kad pasigendama tyrimų, kurie analizuotų ikimokyklinio ugdymo pedagogų saviugdą raišką siekiant profesinio tobulėjimo. Tyrimų, kuriuose būtų tirta Mažeikių lopšelių-darželių pedagogų saviugda, autorei nepavyko rasti.

Tyrimo problema: Kiekvienoje asmenybės raidos vystymosi stadijoje individas susiduria su tuo metu reikšmingais iššūkiais bei įsipareigojimais, kelia sau skirtingus tikslus, sprendžia vis naujas gyvenimo problemas. Saviugda kaip kryptingas žmogaus valdomas pažinimo procesas, nukreiptas į visapusišką asmenybės tobulinimą labai svarbus pedagogų tobulėjimo tapse. Šis procesas yra būtinas pedagogui prisiimant atsakomybę už sėkmingą savo darbą, tobulėjimą ir brandžią asmenybę. Lietuvoje mokslininkai (Adamonienė, 2002; Survutaitė ir Žalytė, 2006; Zulumskytė, 2010; Teresevičienė ir kt. 2012 ir kt.) savo tyrimuose nagrinėja saviugdą kaip profesinio tobulėjimo ir savireguliacijos tikslą. Užsienyje saviugdą edukologiniu požiūriu tyrinėjo (Brookfield, 1986; Brockett ir Hiemstra, 1991; Warring, 2007; Arnold, 2010, Dattner ir Hogan, 2011). Vis dėlto reta mokslinių šaltinių, padedančių atskleisti saviugdą raišką profesinio tobulėjimo kontekste, orientuojantis į ikimokyklinio ugdymo pedagogus.

Tyrimo probleminiai klausimai: kaip suvokiama saviugda; kas sudaro saviugdą veiksniai; kokie yra saviugdą būdai; kokia saviugdą raiška pedagogų profesinio tobulėjimo procese.

Atliepant šią problemą, keliamas **tikslas** – išsiaiškinti pedagogų saviugdą raišką siekiant profesinio tobulėjimo Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti pedagogų profesinio tobulėjimo reikšmę švietimo kokybės gerinimui.
2. Išsiaiškinti saviugdą reikšmę ir jos poreikį pedagogo tobulėjimui.
3. Išsiaiškinti ikimokyklinio ugdymo pedagogų saviugdą raišką siekiant profesinio tobulėjimo.
4. Atskleisti saviugdą veiksniai, kryptį ir būdų įvairovę, padedančių ikimokyklinio ugdymo pedagogams siekti profesinio tobulėjimo.

Tyrimo objektas: pedagogų saviugda.

Tyrimo hipotezės:

1. Tikėtina, kad pedagogai supranta saviugdą svarbą šiuolaikiniame gyvenime.

2. Tikėtina, kad didžioji dalis pedagogų saviugdą raišką sieja su profesiniu tobulėjimu, pasirinkdami sau priimtinius saviugdą būdus.

Duomenų rinkimo metodai:

- *Teorinės literatūros analizė*, kuri buvo pagrįsta *literatūros apžvalga*, sudarė sąlygas išsiaiškinti pedagogų asmenybės saviugdą raiškos siekiant profesinio tobulėjimo teorines prieigas (saviugdą reikšmę profesiniam tobulėjimui, saviugdą veiksniai, kryptis, bei būdus).

- *Pusiau struktūruotas interviu*, kurio pagrindu padėta atskleisti pedagogų saviugdą raišką saviugdą tikslų bei proceso ypatumų kontekste.

- *Anketinė apklausa* sudarė sąlygas iširti pedagogų saviugdą raišką veiksniai, kryptis ir būdų pasirinkimų įvairovės kontekste.

Duomenų analizės metodai:

- *Turinio (content) analizės* metodo pagrindu atlikta mokslinės literatūros analizė bei pusiau struktūruoto interviu būdu gautų duomenų sisteminimas ir apibendrinimas atliekant atvirą ir ašinį kodavimą (išskiriant kategorijas ir subkategorijas bei juos iliustruojančius teiginius).

- *Statistinė analizė*, kuri sudarė sąlygas išsiaiškinti pedagogų saviugdą veiksniai, kryptis ir būdų pasirinkimų įvairovę.

Tyrimo organizavimas ir eiga. Siekiant iširti ikimokyklinio ugdymo pedagogų saviugdą siekiant profesinio tobulėjimo, buvo atlikta Lietuvos ir užsienio autorių mokslinių publikacijų, Lietuvos Respublikos teisės aktų, strategijų ir kitų šaltinių analizė. Siekiant įgyvendinti iškeltą tikslą, pasirinkta atlikti dviejų dalių kompleksinis kokybinis tyrimas (interviu) ir kiekybinis tyrimas (anketinė apklausa). Tyrimo instrumentai buvo sudaryti remiantis A. Kolbergytės (2016) sukurtais saviugdą sampratos struktūriniais elementais: saviugdą tikslai, saviugdą proceso ypatumai, saviugdą veiksniai, saviugdą kryptys, saviugdą būdai. Remiantis šiais elementais buvo atliekama atvejo analizė. Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje dirba 22 pedagogai, tačiau 3 iš jų atsisakė dalyvauti tyrime, todėl interviu atliktas ir klausimynai išdalinti 19 pedagogų. Pusiau struktūruoto interviu metu ir atliekant anoniminę apklausą dalyvavo 19 pedagogų. Manoma, kad tokia tyrimo imtis yra patikima, nes tyrime dalyvavo beveik visi pedagogai.

Tyrimo etapai:

- Pirmajame etape (2017 m. spalio – lapkričio mėn.) formuojama tyrimo tema, aptariame problema.

- Antrajame etape (2017 m. gruodžio – 2018 m. rugsėjo mėn.) tyrimo tikslo, uždavinių, hipotezės formulavimas, įvado rengimas.

- Trečiajame etape (2018 m. spalio – gruodžio mėn.) analizuojama mokslinė, pedagoginė literatūra. Švietimo dokumentai ir internetinės duomenų bazės.
- Ketvirtajame etape (2019 m. sausio – vasario mėn.) tyrimo instrumento rengimas ir Mažeikių „X“ lopšelio-darželio pedagogų apklausa.
- Penktajame etape (2019 m. vasario – gegužės mėn.) empirinio tyrimo duomenų analizė, rezultatų aptarimas ir interpretavimas, išvadų formulavimas.

Magistro darbo struktūra

Ši magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, trys dalys – teorinė, metodologija ir empirinė, diskusija, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas (65 šaltiniai), priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 10 lentelių. Teorinėje dalyje pavaizduotos 2 lentelės, empirinėje dalyje pateikta 11 paveikslų ir 8 lentelės. Prieduose pateikta: interviu klausimų pavyzdys, uždaro tipo klausimyno pavyzdys (11 klausimų). Darbo apimtis 58 puslapiai.

1. IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ SAVIUGDOS RAIŠKOS SIEKIANT PROFESINIO TOBULĖJIMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Pedagogų profesinio tobulėjimo reikšmė užtikrinant švietimo kokybę

XXI a. iššūkiai – globalizacija, informacijos gausa, spartūs pokyčiai – lemia vis daugiau reikalavimų mokytojams. Norima, kad jie gebėtų dirbti daugiakultūrinėje aplinkoje, greitai reaguotų ir prisitaikytų prie pokyčių ar net patys juos inicijuotų, būtų aktyvūs ir kūrybingi. Tačiau didėjant reikalavimams kartu auga ir mokytojų tobulinimosi poreikis, kinta supratimas apie nuolat besimokančios asmenybės kūrimą ir mokymosi svarbą (Lietuvos švietimas. Tik faktai, 2010).

Europos Sąjungos ekonomikos augimo ir užimtumo strategijoje „Europa 2020“ (2010) iškeltas siekis, kad iki 2020 m. vidutiniškai ne mažiau kaip 15 proc. suaugusiųjų dalyvautų mokymosi visą gyvenimą veiklose. Lietuvoje mokymosi visą gyvenimą rodiklis svyruoja apie 5–6 proc., o Europos Sąjungos vidurkis sudaro daugiau nei 10 proc. Todėl, įvertinant mūsų šalies situaciją ir realias galimybes, strateginiuose Lietuvos švietimo dokumentuose keliami mažesni siekiai suaugusiųjų mokymuisi nei vidutiniškai Europos Sąjungos šalyse – Valstybinėje švietimo strategijoje-(VŠS) numatyta, kad 2017 m. būtų 8 proc., o iki 2022 m. – 12 proc. besimokančių 25–64 metų gyventojų (Švietimo problemos analizė, 2015).

Pedagogų profesinis tobulėjimas apibrėžiamas kaip asmens profesinių kompetencijų – mokytojo žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų, mokėjimo mokytis ir kitų sėkmingai mokytojo veiklai ugdymo procese reikalingų savybių – ugdymas.

Profesinis tobulėjimas labiau grindžiamas konstruktyviu, o ne transmisiniu orientavimo modeliu, t. y. pedagogai laikomi aktyviais mokiniais ir yra įtraukiami į įvairias užduotis, kurias atlikdami jie tobulina mokymo, stebėjimo, savęs vertinimo ir savianalizės įgūdžius. Veiksmingiausia profesinio tobulėjimo forma yra ta, kuri remiasi realiais įstaigoje vykstančiais procesais ir siejama su pedagogų bei ugdytinių kasdiene veikla. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad tradicinis požiūris į ugdymo įstaigą kinta ir ji pradeda suvokti kaip besimokančiųjų bendruomenė, profesionali ir teikianti tarpusavio pagalbą; tai ir atviras informacijos centras. Tad palankiausias ir sėkmingiausias galimybės pedagogų profesiniam tobulėjimui – tai mokymasis darbo vietoje, pokyčių analizavimas ir taikymasis prie jų, taip pat naujų pokyčių inicijavimas (Švietimo problemos analizė, 2010).

Dažniausiai Lietuvos mokytojų nurodytos priežastys, lėmusios jų pasyvų dalyvavimą profesinio tobulinimosi procese, tai – tinkamų tobulinimosi renginių trūkumas ir kvalifikacijos tobulinimo renginių ir pamokų tvarkaraščio nesuderinamumas. Daugelyje Europos šalių profesinis tobulėjimas

yra oficialiai paskelbtas privaloma pareiga mokytojams, tačiau iš tikro dažniausiai tai yra pačių mokytojų pasirinkimo laisvė.

Kaip teigiama Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo koncepcijoje (2012) kvalifikacijos tobulinimo procesas turi užtikrinti dermę tarp individualių pedagogo poreikių, švietimo įstaigos poreikių ir nacionalinių poreikių:

- Individualūs pedagogo profesinio tobulinimosi poreikiai suvokiami kaip galimybė realizuoti asmeninius gebėjimus, polinkius bei siekius; įveikti problemas, kurios yra kliūtis geresniems profesinės veiklos rezultatams ir pasitenkinimui darbu.

- Švietimo įstaigos pedagogų kvalifikacijos tobulinimo poreikiai suvokiami kaip galimybė darbuotojams įgyti stokojamas kompetencijas, svarbias darniai įstaigos veiklai ir jos bendruomenės išsikeltų uždavinių įgyvendinimui.

- Nacionaliniai pedagogų kvalifikacijos tobulinimo poreikiai suvokiami kaip galimybė įvesti naujus dalykus, programas, temas, technologijas, skleisti svarbias pilietines ir tautines nuostatas, organizuoti grėsmių ugdytinių sveikatai prevenciją.

Priimant sprendimus dėl konkrečių kvalifikacijos tobulinimo priemonių pasirinkimo turi būti derinama pedagogo asmeninė iniciatyva, švietimo įstaigos vadovo įtaka ir profesinio tobulinimosi konsultanto pagalba (*Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo koncepcija*, 2012).

2016 m. Valstybinio audito ataskaita konstatavo, jog LR Švietimo ir mokslo ministerija neužtikrino nuoseklaus pedagogų profesinio tobulinimo politikos įgyvendinimo, nesukūrė veiksmingos jų kvalifikacijos tobulinimo sistemos, o tęstinis pedagogų mokymas yra finansuojamas be aiškios sistemos, neorientuotas į rezultatą – akivaizdu, kad reikalingi pokyčiai.

Nuolatinis mokymasis ir švietimas tampa vis svarbesnis įsidarbinimui ir tolygiai socialinei-ekonominei plėtrai. Keičiasi tiek pedagogų veikla, tiek su ja susiję visuomenės lūkesčiai, todėl nuolat kinta mokytojų darbo aplinka ir turinys, keičiasi žinių ir jų perteikimo svarba, vis daugiau dėmesio skiriama sąveikai tarp žinių taikymo veikloje ir naujų žinių kūrimo, kuri yra būtina inovacijų kūrimui ir diegimui. Šiandien pedagogui reikalingos ne tik akademinės žinios, bet ir žinių valdymo, inovacijų kūrimo ir kiti gebėjimai.

Visa tai reikalauja sistemingo požiūrio į mokytojų profesinį tobulėjimą – kaip rašoma ir Valstybinio audito ataskaitoje, siekiant kryptingai planuoti pedagogų tęstinį mokymą mokyklose, svarbu tinkamai nustatyti jo poreikį, analizuoti individualius mokytojų ir mokyklos kaip besitobulinančios organizacijos poreikius (Gedvilienė, 2017).

Europos Komisijos dokumente „Bendrieji europiniai principai mokytojų kompetencijoms ir kvalifikacijoms“ (2009) pabrėžiama, kad šiandieninis mokytojas turi būti savo veiklos profesionalas:

- privalo turėti aukštąjį išsilavinimą;
- jam turi būti sudarytos sąlygos tobulėti;
- mokytojų judumas turi tapti svarbia mokytojų rengimo ir profesinio tobulėjimo procesų dalimi;
- mokytojo darbas turi būti grindžiamas socialine partneryste su kitomis institucijomis.

Daugiau nei 90% profesinio tobulinimosi procese dalyvauja Ispanijos, Slovėnijos, Australijos, Austrijos ir Lietuvos pedagogai ir įsitraukia į įvairias tobulinimosi programas.

Profesinis tobulėjimas šiuolaikiniame pasaulyje suvokiamas kaip ilgalaikis, visapusiško kultūrinio augimo procesas, besiremiantis bendradarbiavimu. Svarbu, kad mokytojas nuolat mokytųsi savo darbo aplinkoje, bendradarbiautų su kolegomis, mokiniais ir jų tėvais, elgtųsi taip, kokio elgesio jis tikisi iš savo mokinių, ir šitaip nepertraukiamai dalyvautų profesinio tobulinimosi procese.

Pasak R. Čiužo (2013) mokytojas turi gebėti veiksmingai dirbti trijose persipinančiose veiklos srityse:

- *dirbant su žiniomis, technologijomis ir informacija.* Mokytojas turi gebėti dirbti su skirtingo pobūdžio žiniomis jas analizuodamas, tikrindamas, reflektuodamas, perduodamas ir veiksmingai taikydamas technologijas, sukurdamas ir valdydamas mokymosi aplinkas, pasirinkdamas mokymo būdus, derindamas platų mokymo ir mokymosi strategijų spektrą su mokinių poreikiais, plėsdamas savo žinias ir supratimą, mokydamasis iš savo patirties ir mokymąsi traktuodamas kaip visą gyvenimą trunkantį procesą;

- *dirbant su žmonėmis (mokiniais, kolegomis ir pan.).* Mokytojo veikla grindžiama socialiniais ryšiais ir kiekvieno mokinio galimybių plėtojimu, žinant asmenybės raidą ir vystymąsi. Bendraujant su kitais žmonėmis svarbu pasitikėti savimi, gebėti individualiai dirbti su mokiniais, jiems padėti tapti aktyviais visuomenės nariais, gebėti pasirengti ir tobulinti bendradarbiavimo veiklą, didinančią kolektyvinę mokinių inteligenciją, bendrauti ir bendradarbiauti su kolegomis, siekiant pagerinti mokymą ir mokymąsi;

- *dirbant su visuomene ir visuomenėje vietiniu, regioniniu, nacionaliniu, europiniu ir globaliniu lygiu.* Mokytojas turi prisidėti prie mokinių rengimo tapti Europos Sąjungos piliečiais, suprasti ir įvertinti mokymosi visą gyvenimą svarbą, skatinti judumą ir bendradarbiavimą Europoje, pagalbą įvairioms kultūroms ir jų supratimą, gebėti veiksmingai dirbti vietinėje bendruomenėje su

partneriais ir skirtingų interesų grupių atstovais, savo patirtį panaudodamas kokybės užtikrinimo sistemai tobulinti (Čiužas, 2013).

Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakyme “Dėl mokytojų, pagalbos mokiniui specialistų ir mokyklų vadovų nacionalinių kvalifikacijos tobulinimo prioritetų patvirtinimo” (2015) pažymimas ikimokyklinio ugdymo įstaigų vadovų, ikimokyklinio ugdymo auklėtojų ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų nuostatų į ankstyvąjį ugdymą keitimas, tobulinant kompetencijas, kurti sąlygas individualiems vaikų ugdymosi poreikiams tenkinti. Skiriamas dėmesys būtent šių specialistų rengimo kokybei: siekiama stiprinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paslaugas teikiančių pedagogų rengimo metodiniams pagrindams, didinti ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą organizuojančių ir šias paslaugas teikiančių darbuotojų prestižą ir tobulinti jų kompetencijas.

Pasak J. Smilgienės (2012), ikimokyklinio ugdymo pedagogai, atlikdami savo darbą, nuolat mokosi savarankiškai arba kartu su kolegomis: ieško naujovių, nagrinėja papildomą metodinę literatūrą, dalinasi gerąja patirtimi. Tik konsultuojantis, tarpusavyje, svarstant ir derinant skirtingas nuomones, žinias, gebėjimus galima kokybiškai parengti įstaigos programą, kuri atitiktų vaikų, tėvų bei bendruomenės poreikius. Taigi daroma prielaida, kad mokymasis ikimokyklinio ugdymo institucijose dirbantiems pedagogams yra bene svarbiausias tikslas, kuris padeda įgyti vertingų kompetencijų, o turimas atnaujinti. Tai patvirtina Smilgienės ir Masiliauskienės (2011) atliktas tyrimas, kuriame patys pedagogai pritarė, jog šios profesijos atstovams būtina mokytis ne tik dėl gero įvaizdžio, bet ir dėl aukšto kompetentingumo. Mokslininkėms atlikus mokslinės, metodinės literatūros analizę, pastebėta, kad šiuo metu ikimokyklinio ugdymo specialistai profesinę kompetenciją tobulina (ugdo) derindami visas šias formalųjį, neformalųjį ir informalųjį tobulinimosi būdus. Stengiantis kokybiškai veikti savo profesinėje aplinkoje, iškyla būtinybė įgyti naujas, šio laikmečio padiktuotas kompetencijas: vadybinę, pokyčių valdymo, lyderiavimo, mokėjimo mokytis ir kitas neformalizuotas kompetencijas.

Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogo rengimo standarte (2008) pateiktos kompetencijos nurodo kokias kompetencijas pedagogas įgyja formalaus akademinio mokymo metu, siekdamas ikimokyklinio ugdymo pedagogo kvalifikacijos. Tačiau įgytas kompetencijas reikia pastoviai atnaujinti ir tobulinti.

Ypač aktualus tampa pedagogų kompetencijų tobulinimas po profesinių studijų. Kaip pastebi D. Malinauskienė (2010), Lietuvos Respublikos ikimokyklinėse ugdymo įstaigose pastaraisiais metais nemažai nuveikta diegiant moderniąsias vaikų ugdymo sistemas, kurioms realizuoti reikalingi kompetentingi pedagogai. Autorė teigia, kad atsižvelgiant į naujus poreikius, šiandieninei visuomenei reikia pedagogo, atsižvelgiančio į nuolatinę kaitą ir gebančio valdyti vaikų ugdymo procesą. Sparti ir

dinamiška kaita lemia naują požiūrį į švietimą bei ikimokyklinio ugdymo pedagogams keliamų reikalavimų visumą, skatinančią pedagogus nuolat peržiūrėti, vertinti, tobulinti savo ugdomąją veiklą (Glickman, 2010).

Kvalifikacijos tobulinimas Lietuvoje yra ne tik pedagogo teisė, bet ir pareiga, tai nurodoma Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme (2011) - pedagogas privalo tobulinti savo kvalifikaciją ir turi teisę ne mažiau kaip 5 dienas per metus dalyvauti kvalifikacijos tobulinimo renginiuose, taip pat būti atestuotas ir įgyti kvalifikacinę kategoriją švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka. Lietuvoje pedagogų kvalifikacijos tobulinimas siejamas su galimybe atestuotis ir įgyti aukštesnę kategoriją.

Lietuvos problemos analizėje (2010) teigiama, kad daugiausia profesinio tobulinimosi procese dalyvauja Ispanijos, Slovėnijos, Australijos, Austrijos ir Lietuvos mokytojų, t. y. daugiau nei 90 proc. mokytojų ištraukia į įvairias tobulinimosi programas; mažiausiai – Turkijoje, Slovakijoje, Danijoje ir Islandijoje (apie 75 proc. mokytojų kiekvienoje šalyje).

Pastaraisiais metais vis daugiau kalbama apie profesinio kapitalo svarbą. Tai kapitalas, kurio niekas kitas tau negali nei perduoti, nei parduoti. Pagal A. Hargreavesą ir M. Fullaną (2012) profesinį kapitalą sudaro žmogiškojo, socialinio ir sprendimų priėmimo kapitalų dimensijos.

Žmogiškasis kapitalas (individualus talentas) yra mokytojo žinios ir gebėjimai: dalyko išmanymas ir jo dėstymo būdai, mokymo(si) proceso supratimas, mokinių socialinės ir kultūrinės įvairovės pažinimas. Žmogiškasis kapitalas pasireiškia gebėjimu sėkmingai pasirinkti ir taikyti inovatyvias mokymosi strategijas, emociniu pasirengimu bendrauti su mokiniais ir suaugusiais. Tai aistra, misija, moralinis įsipareigojimas profesijai, nuolatinis siekis ir pastangos tobulėti.

Žmogiškasis kapitalas yra neatsiejamas nuo organizacijos aplinkos. Mokymas, kaip ir bet kuri kita profesija, nėra tik individualių įgūdžių ar valios rezultatas. Sąlygos vykdyti profesinę veiklą, organizacinė valdymo struktūra, organizacijos kultūra yra neatsiejama žmogiškojo kapitalo dalis.

Socialinis kapitalas (komanda) – tai kokybiški ir išplėtoti tarpusavio santykiai, dalijimasis žiniomis, patirtimi, ryšiais. Socialinis kapitalas reiškia tapatinimąsi su mokytojo profesija, pastangas ją tobulinti per refleksiją, kolegų palaikymą, kartu jų įkvėpimą imtis naujų iššūkių ir pokyčių. Mokytojas profesionalas tobulėja kaip individas, prisideda prie komandos veiklos veiksmingumo ir didina mokytojo, kaip profesijos, prestižą ir kokybę. Socialinio kapitalo kaupimas reiškia investicijas į nuolatinį profesinį tobulėjimą.

Mokymo planavimas, tobulinimas ir pats mokymo procesas yra ne atskiro individo, o profesionalų komandos reikalas, t. y. profesinis kapitalas yra plėtojamas organizacijos bendruomenėje. Profesionalai supranta kolektyvo galią, yra neatskiriama komandos dalis, prisideda

prie jos stiprinimo. Profesionalams veikiant kartu dėmesio centras persikelia nuo asmeninės atskaitomybės prie galingos kolektyvinės atsakomybės.

Socialinis kapitalas didina žmogiškąjį kapitalą. Bendraudami su tinkamais žmonėmis, mokytojai dėl tinkamo sąveikų ir santykių formato gauna grįžtamąjį ryšį, mokosi ir įgauna pasitikėjimo. Kad plėtotųsi žmogiškasis kapitalas, nepakanka individualaus profesinio augimo. Kapitalas turi būti „platinamas“, juo dalijamasi. Grupės, komandos ir bendruomenės yra daug galingesnė jėga plėtojant žmogiškąjį kapitalą.

Sprendimų priėmimo kapitalas – tai gebėjimas ir valia priimti savarankiškus, išmintingus ir pagrįstus sprendimus nuolat besikeičiančiose profesinės veiklos situacijose, kai nėra konkrečių įrodymų ar numatytų elgesio taisyklių.

Sprendimų kapitalą padeda kaupti ilgalaikė patirtis ir praktika bei nuolatinės refleksijos, kai dalijamasi patirtimi su kolegomis, mokomasi vieniems iš kitų. Dažnai tinkamo profesinio sprendimo pagrindu tampa kolegų įžvalgos ir patirtis. Sukauptas socialinis kapitalas augina ir sprendimų priėmimo kapitalą (Hargreaves ir Fullan, 2012).

2017 m. pabaigoje įgyvendinant projektą „Lyderių laikas 3“ 15 Rytų Lietuvos savivaldybių atliktas švietimo darbuotojų profesinio kapitalo raiškos matavimo tyrimas. Tyrimo duomenys buvo rinkti apklausiant savivaldybių bendrojo ugdymo ir profesinių mokyklų mokytojus, ikimokyklinio ugdymo įstaigų pedagogus, mokyklų ir ikimokyklinio ugdymo įstaigų vadovus, savivaldybės administracijos švietimo padalinio vadovus ir specialistus. Tyrime iš viso dalyvavo daugiau kaip 3000 respondentų. Apibendrinti tyrimo rezultatai rodo, kad įsivertindami savo profesionalumo raišką mokytojai patys pripažįsta, jog sunkiausiai sekasi priimti duomenimis grįstus sprendimus, ne visada jie jaučiasi įgalinti profesinei bendradarbystei, nors kolegialios sąveikos rezultatyvumas įsivertintas gana aukštai. Ypač džiugina, kad žemiausiai įsivertintas profesinis pesimizmas, tai reiškia, kad šiandien gana sudėtingomis sąlygomis dirbantys mokytojai tiki savo profesine misija ir darbo prasmingumu. Jei šioje imtyje vertintume tyrimo rezultatus mokytojų kvalifikacinės kategorijos aspektu, tada nerimą kelia socialinio kapitalo raiškos rezultatai – jis įsivertintas žemiausiai visų kategorijų mokytojų. Būtent profesinė bendrystė, veikimas komandomis, kolegialus tarimasis yra sprendimų priėmimo pagrindas, mokytojui veikiant kaip profesionalui konkretaus vaiko, konkrečios klasės atveju (Valuckienė, 2018).

Pedagogų kvalifikacijos tobulinimas yra tapęs įvairių mokslinių tyrimų objektu.

Vilniaus universiteto Sociologijos katedra 2004 m. atliko tyrimą „Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo poreikių tenkinimas“, kurio tikslas yra išanalizuoti mokytojų kvalifikacijos tobulinimo paslaugas ir mokytojų tobulinimosi poreikius. Tyrimas atskleidė, kad skirtingos mokytojų kartos

galimybę mokytis visą gyvenimą priima skirtingai – jaunesniems tai labiau priimtina nei vyresniems (*Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo poreikių tenkinimas*, 2004).

Deja, Lietuvoje, kaip ir visoje Europoje susiduriama su pedagogų senėjimo problema, vis mažiau jaunų žmonių renkasi pedagogo profesiją. Nemažoje dalyje šalių viena iš priežasčių, kodėl jauni žmonės vis rečiau renkasi šią profesiją, nurodoma nepalanki jauniems mokytojams atlyginimų sistema: jauni mokytojai gauna gerokai mažesnę atlygį nei vyresni. Lietuvoje daugiau nei 80 proc. mokytojų yra moterys (panaši padėtis Bulgarijoje, Estijoje ir Latvijoje, kitose šalyse mokytojų moterų procentas nuo bendro pedagogų skaičiaus yra mažesnis) (*Lietuva. Švietimas regionuose*, 2013).

Švietimo problemos analizė (2010) nurodomos priežastys, lėmusios mokytojų pasyvų dalyvavimą profesinio tobulėjimo procese, tai – tinkamų tobulinimosi renginių trūkumas ir kvalifikacijos tobulinimo renginių ir darbo laiko nesuderinamumas.

Zaukienė (2005), atlikus pradinių klasių mokytojų anketinę apklausą, išskyrė pedagogų saviugdą ir profesinį tobulėjimą lemiančius veiksnius. Jie yra: noras sužinoti, naujos technologijos, noras tobulinti įgūdžius, atestacijos reikalavimai, konkurencija ir socialinė aplinka.

Dautaras, Rukštelienė (2006) atliko tyrimą, kurio metu atskleidė Utenos rajono pedagogų mokymosi visą gyvenimą motyvaciją ir nustatė nuolatinio mokymosi įtaką pedagogų gyvenimo kokybei. Tyrimo duomenys rodo, kad pedagogų požiūris į mokymąsi visą gyvenimą yra beveik absoliučiai teigiamas. Pedagogams aktualesni vidiniai mokymosi motyvai (noras neatsilikti nuo gyvenimo, noras būti profesionaliesiems) nei išoriniai (viltis gauti geresnį atlyginimą, baimė netekti darbo, noras įsigyti specialybę ar persikvalifikuoti). Tyrimas atskleidė, kad pedagogai mokosi savarankiškai, tačiau nepripažįsta savaiminio mokymosi kaip mokymosi būdo, vertindami tik (ne)formalųjį mokymąsi, t. y. kai suteikiami diplomai ar pažymėjimai; savišvieta, jų nuomone, nėra populiarius mokymosi būdas.

Europoje pedagogų profesinis tobulinamasis įgyja vis didesnę reikšmę. Pedagogų kompetentingumas, jų profesinis tobulinamasis suvokiamas, kaip neatsiejama profesinės veiklos dalis, sąlygojanti švietimo kokybę, tad pastaraisiais metais vis daugiau dėmesio skiriama pedagogų kvalifikacijos tobulinimui ir jo kokybės užtikrinimui (*TALIS*, 2013).

Europos šalyse pedagogų kvalifikacijos tobulinimas yra privalomas ir siejamas su pedagogų galimybe gauti didesnę atlyginimą, kitose – su pedagogo karjera (*Lietuva. Švietimas regionuose*, 2013).

Programoje „Švietimas ir mokymas 2020“ (Education and training 2020 („ET 2020“)) numatyti keturi pagrindiniai tikslai:

- mokymąsi visą gyvenimą ir judumą paversti tikrove;

- pagerinti švietimo ir mokymo kokybę bei veiksmingumą;
- skatinti lygias galimybes, socialinę sanglaudą ir aktyvų pilietiškumą;
- didinti kūrybiškumą ir novatoriškumą, įskaitant verslumą, visuose švietimo ir mokymo lygmenyse.

Tarptautiniai mokymo ir mokymosi tyrimai TALIS (2009) atliko pedagogų tyrimą apie jų profesinio tobulėjimo veiklas, įskaitant neformalias ir formalias. Tyrimas vyko 18 mėnesių ir iš 23 dalyvaujančių šalių beveik 89 proc. pedagogų dalyvavo profesinio tobulėjimo procese. Tai rodo, kad dalyvavimas profesinės raidos procesuose yra daugumos dalyvaujančių šalių pedagogų gyvenimo dalis. Pedagogų užsiėmimai įvairiomis veiklomis labai skiriasi. Tyrimas atskleidė, kad Lietuvos pedagogai labiausiai renkasi įvairias konferencijas ir seminarus, bei kvalifikacines programas. Duomenų analizė rodo, kad Lietuvoje ir Lenkijoje pedagogai vidutiniškai dalyvauja 5-6 skirtingose profesinio tobulėjimo veiklose, daugiau nei bet kurios kitos šalys. Šis gana didelis dalyvavimo įvairiose veiklose srityse lygis gali būti gerai išvystyto ir aktyvaus profesinio tobulėjimo kultūros ženklas (*Creating effective teaching and learning environments first results from TALIS, 2009*).

Padidėjusį dėmesį švietimo kokybei rodo ir per pastaruosius metus priimti ir paskelbti Europoje dokumentai: UNESCO ataskaita (2011); UNESCO EFA raportas (2005), Europos Parlamento rekomendacijos dėl Europos bendradarbiavimo vertinant mokyklinio švietimo kokybę (2001), Europos Komisijos ataskaitos ir t. t. (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Švietimo kokybės reglamentavimas užsienyje ir Lietuvoje
(sud. Švietimo problemos analizė, 2015)

ŠVIETIMO KOKYBĖ UŽSIENYJE (UNESCO, Europos Parlamentas, Europos Komisija)	ŠVIETIMO KOKYBĖ LIETUVOJE (Lietuvos respublikos įstatymai, Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos Respublikos nutarimai)
• Pagrindinė visuomenės gerovės prielaida- kokybiškas ir visiems prieinamas švietimas; • UNESCO programos „Švietimas visiems“ pagrindinė nuostata- švietimo kokybė- strateginis švietimo plėtros siekis; • Aukštos kokybės švietimas – svarbiausias pradinio ir vidurinio ugdymo tikslų visoms valstybėms ir besimokančioms visuomenės. Ši sistema turi būti prieinama kiekvienam. • Darnus vystymasis priklauso nuo švietimo kokybės ir mokymosi rezultatų;	• Švietimo kokybė apima visumą švietimo ypatumų, kurie lemia švietimo galimybes tenkinti su švietimu siejamus lūkesčius ir visuomenės poreikius, švietimo sistemos funkcijų atitikimą, bei keliamų tikslų įgyvendinimą; • Lietuva įsipareigoja užtikrinti švietimo kokybę, o švietimo sistema įsipareigoja siekti kokybiškų rezultatų; • Pagrindinis Vyriausybės prioritetas- švietimo kokybės gerinimas; • Nacionaliniuose švietimą reglamentuojančiuose dokumentuose išryškėja prioritetas- švietimo kokybė atitinkanti atviroje pilietinėje visuomenėje ir rinkos

• Švietimo kokybė- aukšto žinių lygio, gebėjimų įgijimo sąlyga, o tai sudaro galimybes pilietiškumo, socialinio bendradarbiavimo, žmonių gerovės ir pažangos plėtrai.	ekonomikoje gyvenančio asmens, pasaulio visuomenės poreikius; • Nuolat analizuojama švietimo kokybės problematika, vertinama ir siūlomi gerinimo metodai ir strategijos.

Lietuvoje taip pat svarbus ir aktualus švietimo kokybės klausimas. Bendriausia prasme švietimo kokybe laikytini švietimo klientų (švietime dalyvaujančių asmenų, visuomenės), profesionalų (pedagogų, švietimo įstaigų vadovų, švietimo valdymo lygmenų specialistų, švietimą aptarnaujančios infrastruktūros specialistų, mokslininkų) ir politikų susitarimai dėl švietimo tikslų (vertybių, modelių, kurių įkūnijimo siekiame), jų siekimo būdų (kaip, kokiais ištekliais, darbų paskirstymas ir jų atlikimo laikas ir pan.) ir pasiekimų įvertinimo kriterijų (laukiamų rezultatų) bei sutartinių tikslų pasiekimo laipsnis (Ališauskas, 2000).

Pasak A. Juodaitytės ir R. Karžinauskienės (2007) teigimu, švietimo kokybė tai vienas konkretus uždavinys, prilyginamas efektyvumui, veiksmingumui, teisingumui.

Švietimo kokybės klausimas atsispindi Lietuvos švietimo strateginiuose dokumentuose. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011) įtvirtinta, kad valstybė įsipareigoja užtikrinti švietimo paslaugų kokybę. Vis dėlto švietimo kokybės lygis Lietuvoje vertinamas kaip nepakankamas, todėl švietimo kokybė ir jos gerinimo būdai išlieka vienas iš svarbiausių švietimo politikos klausimų. Todėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012–2016 metų programoje, Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje švietimo kokybės gerinimas nurodomas kaip vienas iš neatidėliotinų veiklos prioritetų. Švietimo kokybės problematika nuolat analizuojama ir vertinama valstybiniu lygmeniu, siūlomos strategijos ir metodikos jai gerinti (*Švietimo problemos analizė*, 2015).

Valstybinė švietimo 2018-2020 metų strategija siekia racionalaus, efektyvaus mokyklų valdymo, švietimo prieinamumo (ypač iki privalomo ir po privalomo švietimo), skatinti mokymąsi visą gyvenimą. Pagrindinis siekiamas efektas – aukštesnė švietimo kokybė. Švietimo kokybė didžiąja dalimi vertinama tarptautiniais palyginamaisiais tyrimais ir duomenimis, iš dalies – nacionaliniais. Siekiama ES vidurkį viršijančių mokymosi pasiekimų (*Švietimo problemos analizė*, 2015).

2017 m. Švietimo struktūrinėje reformoje iškeltas švietimo sistemos reformos tikslas – mokytojo specialybę padaryti prestižine, sukurti optimalų visos apimties mokytojų darbo etatų skaičių, pedagogus rengti geriausiose mokyklose, skatinti jungtis mokyklas, taikyti tikslingą kokybės užtikrinimo paramą mokykloms, įvedant kokybės krepšelį- taip užtikrinant geriausią švietimo paslaugų kokybę mokiniams (*Švietimo struktūrinė reforma*, 2018).

Komisijos komunikate Europos parlamentui, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui (2017), kuriame nagrinėjama mokyklų raida ir aukštos kokybės mokymas gerai gyvenimo pradžiai vienas iš prioritetų iškeltas mokytojo karjeros patrauklumo didinimas. Aukštos kvalifikacijos, motyvuoti ir vertinami mokytojai yra būtini siekiant aukštos kokybės švietimo, tačiau mokytojo profesijos prestižo mažėjimas ir personalo trūkumas kelia problemų daugelyje valstybių narių ir kenkia mokyklinio ugdymo kokybei.

Pedagogui šiandien nepakanka kartą įgytos profesinės kvalifikacijos – būtini gebėjimai prisitaikyti prie sparčios kaitos, imlumo ir žinių atnaujinimo įgūdžiai. Vienas iš būdų pedagogams tobulėti yra saviugda.

Apibendrinant galima teigti, kad pedagogų profesinis tobulėjimas suprantamas kaip neatsiejama dalis siekiant švietimo kokybės. Įvairių autorių, tyrimų (Smilgienės ir Masiliauskienės (2011), Hargreaves ir Fullan (2012), Valuckienė (2018), Švietimo problemos analizė (2015)) analizė rodo, kad profesinis tobulėjimas traktuojamas kaip būtinybė sparčiai besikeičiančioje visuomenėje, kuri verčia keistis, tobulėti, atnaujinti žinias, stengtis prisitaikyti prie aplinkos. Taip pat pastaruoju metu vis daugiau kalbama apie profesinio kapitalo svarbą, kurio niekas kitas negali nei perduoti, nei parduoti, tai pačio žmogaus kapitalas sau. Šiame magistro tyrime profesinis tobulėjimas siejamas su pedagogų sąmoningumu ir savarankiškumu tobulinti savo žinias, pasirenkant kiekvienam priimtinius metodus, prisidedant prie 2017 m. Švietimo struktūrinėje reformoje iškelto tikslo – mokytojo specialybę padaryti prestižine.

1.2. Saviugdosa reikšmė asmenybės tobulėjimui

Mokymosi visą gyvenimą sistemos plėtotė ne tik padeda užtikrinti suaugusiųjų saviraiškos ar asmeninių ugdymosi poreikių tenkinimą, tačiau turi reikšmingą įtaką ir visos valstybės ekonominei, socialinei, pilietinei pažangai. Todėl suaugusiųjų mokymosi svarba pabrėžiama Europos Sąjungos ir Lietuvos švietimo dokumentuose. Svarbiausi suaugusiųjų švietimo tikslai visam Europos regionui apibrėžti strategijoje Europa 2020, Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategijoje (ET 2020) (2010) ir Europos suaugusiųjų mokymosi darbotvarkėje (2011). Lietuvos siekiai šioje srityje konkretinami Valstybės pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ (2012), Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje (2013) ir Neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi įstatyme (2014) (*Švietimo problemos analizė*, 2015).

Mokymasis reikalauja įvairių mokymosi formų. R. Laužackas, E. Stasiūnaitienė ir M. Teresevičienė (2005) teigia, jog mokymasis priklauso nuo daugelių skirtingų faktorių, iš kurių

svarbiausi yra: turimos žinios ir ankstesnė patirtis, informacijos ir žinių pobūdis bei kontekstas, kuriame mokymasis vyksta. Mokymosi procesai yra įvairūs ir susidedantys iš daugelio skirtingų dalių. Pagal konteksto ypatybes, kuriose mokymasis gali vykti, jis skirstomas į tipus. Yra trys pagrindinės tikslingos mokymosi veiklos kategorijos: formalus, neformalus ir informalus (neformalus savaiminis) mokymasis (*Mokymosi visą gyvenimą memorandumas*, 2001).

Neformali mokymosi forma pagal Foley (2007) naudojama tada, kai suaugusiesiems kyla vienkartinis arba atsitiktinis mokymosi poreikis. Analizuojant suaugusiųjų saviugdą svarbu pažymėti, kad neformalusis švietimas užima kur kas didesnę lavinimosi dalį nei formalusis. Neformalus mokymas dažniausiai kreipiamas į praktinių įgūdžių lavinimą, asmens tobulėjimą, tai nėra vien mokslinių žinių suteikimas. Nors bendriniame lygmenyje neformalaus mokymo tikslai mažai kuo skiriasi nuo kitų mokymo formų tikslų. Pagrindinis neformalios saviugdos tikslas yra žmogaus tobulėjimo per pastangas skatinimas (*Žemaitaitytė*, 2007).

Literatūros šaltiniai (Laužikas, 1963; Spurga, 1998, 2000; Baublienė, 2003; Bulajeva, 2001, 2007; Lukošienė, 2007; Vydūnas, 2009; Šalkauskis, 2012; Zulumskytė, 2004, 2007, 2010; Jovaiša, 2007, 2009, 2010; Jonutytė, 2009; Vaivada, 2015 ir kt. rodo, kad saviugda įvairių autorių yra gana plačiai tyrinėtas reiškinys. Tačiau mokslininkai skirtingai apibrėžia, kas yra saviugda.

Bendriausia prasme saviugdą reikėtų suprasti kaip nuolatinį asmenybės vystymąsi, kuriame kiekvienas žmogus prisiima atsakomybę už savo gyvenimą (Muller, 2011).

Vaivada (2012) saviugdą sieja su modernia, holistine ugdymo koncepcija ir visą gyvenimą trunkančiu žmogaus mokslu. Mokyti neformaliu būdu galima įvairiuose kursuose, seminaruose, konferencijose, rekolekcijose, darbo vietoje, savanoriškame sektoriuje, šeimoje ir kt. Neformalųjį mokymą gali teikti įvairios organizacijos, grupės ar tarnybos, papildančios formalias sistemas. Jis yra svarbus žmogaus saviugdos dalis.

Edukologai saviugdą plačiąja prasme apibrėžia kaip mokymąsi visą gyvenimą, bendrą asmenybės tobulėjimą, siekiant gyvenimo kokybės (Pukelis, 1988, Baublienė 2003).

Saviugdos formavimosi procesas priklauso nuo įvairių veiksnių: amžiaus, išsilavinimo, individualių asmenybės savybių. Būtiniausiomis saviugdos sąlygomis yra sąmonės aktyvumas, savo netobulumo supratimas ir tvirtas noras keistis. Kad saviugda būtų sėkminga, reikia paties asmens aktyvumo, noro tobulėti, teigia dauguma Lietuvoje šia tema rašiusių autorių, tokių kaip: Spurga, 1998; Jovaiša, 1987; Baublienė, 2003; Lukošienė, 2007; Hase, 2009; Vaivada, 2012; Jonutytė ir D. Rekis, 2009; Raami, 2015 ir kt.

Neformalus švietimas būdingas ir laisvalaikio sričiai, dažnai yra susijęs su pomėgiais, žmogaus asmeniniu siekiu plėsti akiratį, įgyti reikiamų žinių arba gebėjimų lavinimosi ar bendravimo srityje (Žemaitaitytė, 2007).

Analizuojant mokslinę literatūrą matoma, kad nedaugelis autorių saviugdą apibūdina kaip visapusiško asmenybės ugdymosi procesą, kuriam aktualus ne tik profesinių, bet ir emocinių, fizinių, psichinių, socialinių, intelektinių savybių ir kompetencijų tobulinimas (Jovaiša, 2007; Autukevičienė, 2007), kritinio mąstymo ugdymas (Brookfield, 1986; Bulajeva, 2007; Dattner ir R. Hogan, 2011), charakterio formavimas (Spurga, 1998, 2000; Survutaitė ir Žalytė, 2006), dvasinės harmonijos siekis per sveikatos stiprinimą, savo egzistencijos pajautimą ir gyvenimo prasmės siekį (Spurga, 2000; Zulumskytė, 2004; Lukošienė, 2007), dvasinio pasaulio tobulinimas (Jovaiša, 2003; Zulumskytė, 2007; Jonutyte ir Rekis, 2009; Sen ir Sharma, 2011).

Kai suaugusysis supranta, kad žinių ir gebėjimų trūkumas neleidžia iki galo savęs išreikšti kaip asmenybės, jo mokymosi motyvacija sustiprėja ir jis siekia tobulintis toliau. Jam tenka priimti sprendimą ar reikia gilinti trūkstamas žinias, atnaujinant turimą informaciją, tobulinti savo gebėjimus. Suaugęs žmogus priimdamas sprendimą dėl tolimesnio mokymosi gali nuspręsti kokie poreikiai jam yra svarbiausi – saugumo, pagarbos, pažinimo ar saviugdos (Beresnevičienė, 1995).

Pasak R. Baublienės (2003), saviugdą galima suprasti kaip kryptingą tobulėjimą, kai žmogus, adekvačiai įvertinęs savo asmeninį lygį ir galimybes, pats nusistato tobulėjimo kryptį, išsikelia tikslus, pasirenka priimtinus ugdymosi būdus ir aktyviai siekdamas užsibrėžti tikslo, tobulina savo asmenybę.

Saviugda būdinga ir laisvalaikio sričiai, dažnai yra susijusi su pomėgiais, žmogaus asmeniniu siekiu plėsti akiratį, įgyti reikiamų žinių arba gebėjimų lavinimosi ar bendravimo srityje (Žemaitaitytė, 2007).

Rajeckas (1999) išryškina saviugdą bruožus kaip būdingiausias išsilavinusio žmogaus bruožus – tai ne tik visapusiškas pasaulio pažinimas, profesinis meistriškumas, bet ir nuolatinis žinių plėtimas bei gilinimas, o taip pat ir gebėjimas tomis žiniomis naudotis, jas taikyti praktikoje, plėtoti.

Kaip teigia L. Jovaiša (2011), kad tobulinamasis vien savo jėgomis niekada nebus vaisingas. Jis tiesiog neįmanomas. Kita vertus, žmogaus, kuris atmeta autoritetinį žinojimą, kuris tikrovės pažinime remiasi tik savo galiomis, savo asmenine nuomone, ir tiki tik savo žinojimo bei nuomonės teisingumu, žinojimas esti ribotas, jis negali visapusiškai pažinti tikrovės reiškinių ir konstruoti objektyvių prasmų (Bulajeva, 2007).

Gana išsamiai saviugdą sampratą nagrinėjo Spurga (1998), apibrėždamas saviugdą kaip sąmoningas, kryptingas ir sistemingas asmens pastangas, kurių tikslas – slopinti bei šalinti savo trūkumus ir analogiškai tobulinti jau turimas teigiamas savybes bei ugdyti naujas. Mokslininkas

akcentuoja žmogaus atsakomybę už savo gyvenimą. Jis teigia, kad, jeigu nesirūpinama savimi, nesitobulinama, nesiimama saviugdų tik dėl to, jog niekas nepatarė tai daryti, susimąstyti apie save, kaip labai sudėtingą, originalią, netgi unikalią būtybę, tada kaltinimai aplinkybėms – nepagrįsti. Pasak jo, labai svarbūs saviugdų komponentai yra savęs pažinimas, savęs vertinimas, savojo „Aš“ - suvokimas. Autorius siūlo prisiminti ėjimo į savąjį „Aš“ - būdus: įsijautimą ir įsiklausimą į save, stengimąsi žengti tik pirmyn, atsakomybės ir tiesos nebijojimą, asmeninę drąsą ir nepriklausomybę, ribinių potyrių ir išgyvenimų nevengimą, savo teigiamų ir neigiamų bruožų mąstymą ir vertinimą, savo galimybių ir gyvenimo tikslo suvokimą.

Anot B. Jatkauskienės ir G. Tolutienės (2012), savarankiško mokymosi procese svarbiausia yra sąveika ir tarpusavio ryšys.

Suaugusiojo saviugda taip pat yra organizuota ir tikslinė, kadangi joje svarbu susitelkimas į individualius mokymosi tikslus, atitinkanti individo ir visuomenės poreikius.

B. Bitinas (1995) teigia, jog saviugdų dėka žmogus randa socialinio apsisprendimo būdus, įsisavina socialiai orientuotą refleksiją, susieja sąveikos su aplinka išorines ir vidines sąlygas. Itin reikšminga, kad saviugda padeda žmogui formuoti požiūrį į save, išmokti save vertinti, pažinti, reguliuoti ir galiausiai save tobulinti.

Saviugda įvardijama kaip veiksmingiausia ugdymo priemonė ir forma, kurioje išryškinamas ugdytinio aktyvumas ir savarankiškumas, gebėjimas užsiimti saviugda. Trakuojamas kaip sąmoningas, kryptingas, organizuotas, holistinis, nuolatinis asmenybės tobulėjimas, kurio procese pats asmuo prisiima atsakomybę už tobulėjimo kryptį, tikslus, būdus ir galutinį rezultatą, siejamą su visu pagrindiniu asmenybės dimensijų pozityviais pokyčiais ir gyvenimo kokybe. Tik atitinkamai pritaikant saviugdą galima suformuoti pilnavertę asmenybę (Vaivada, 2012).

Analizuojant kai kurių mokslininkų (Bulajeva, 2001; Adamonienė, 2002; Survutaitė ir Žalytė, 2006; Zulumskytė, 2007, 2010; Teresevičienė ir kt. 2012 ir kt.) tyrimus matoma, kad saviugdų vienas iš tikslų yra profesinis tobulėjimas ir savirealizacija.

G. M. Linkaitytės (2011), A. Brazaitybės ir I. Tandzegolskienės (2013) teigimu, saviugdų kaip profesinio tobulėjimo tikslą suponuoja išoriniai ir vidiniai motyvai mokytis: darbo rinka, poreikis prisitaikyti prie sparčios pasaulio kaitos, žingeidumas, pomėgių lavinimas ir pasitenkinimas savo darbu.

Suaugusiųjų saviugdų tikslai apima profesinių kompetencijų ugdymą, siekiant aukštesnių pasiekimų darbo rinkoje bei materialinio gyvenimo kokybės. Tobulinant profesinius sugebėjimus didėja suaugusiųjų saviraiškos galimybės, susijusios su kūrybiškumu (Adamonienė, 2002; Jonutytė

ir Rekis, 2009). Kaip teigia V. Spurga (2000), vienas iš saviugdod tikslų – atsakyti sau į klausimus „kas aš esu?“ ir „kuo aš noriu būti?“.

Apibendrinant galima teigti, kad saviugdod reikšmė siejama su modernia, dinamiška, holistine ugdymo(si) koncepcija, įprasminančia visapusišką asmenybės ugdymą(si), individualų asmenybės tobulėjimo kelią, kuriame labai svarbios tokios asmenybės ypatybės, kaip atsakomybė, kryptingumas, sistemingumas. Nors įvairių autorių išvalgose saviugdod reikšmė nagrinėjama labai plačiai, šiame tyrime saviugda traktuojama kaip sąmoningas (Foley, 2007), kryptingas (Baublienė, 2003), paties besiugdančiojo planuojamas, kontroliuojamas tobulėjimo procesas (Hase, 2003), kuriame pats asmuo prisiima atsakomybę už savo tobulėjimo organizavimą, būdų, bei tikslų pasirinkimą (Vaivada, 2012).

1.3. Asmenybės saviugdod komponentai

Šių dienų saviugda yra suaugusiųjų švietimo pagrindas, kuris išsiplėtė dėl tęstinio mokymosi vystymosi. Saviugdod metu žmogus pats nusistato tobulėjimo kryptį, išsikelia tikslus, pasirenka priimtinius saviugdod bei ugdymo būdus ir, aktyviai siekdamas užsibrėžto tikslo, tobulina savo asmenybę.

Aptariant saviugdą, kaip edukacinį procesą, svarbu aptarti saviugdod būdus: savišvietą, savimoką, savistabą ir savianalizę, savikontrolę, savaiminį mokymąsi, savarankišką mokymąsi, tarp kurių matomas glaudus tarpusavio ryšys saviugdod tikslų kontekste.

Savišvieta – tai būdas, forma, metodas kuriuo žmogus perima teorinę bei praktinę žmonijos patirtį, jauga į savo aplinką, visuomenę, tautą per kultūrą ir tampa jos nariu, dalyviu, kūrėju (Lukšienė, 2000). Statistikos departamentas pateikia tokį savišvietos apibrėžimą: savišvieta – kryptingas, iš anksto asmens suplanuotas, pasirinktas mokymasis. Savarankiškas mokymasis gali būti skatinamas gyvenimo, profesinių aplinkybių, šeimos sąlygų (*Statistikos departamentas, 2005*).

Jovaiša (2007) savišvietą apibrėžia kaip laisvalaikio formą, skirtą intelekto plėtotei, naudojant įvairius būdus: mokslinės ar mokslo populiarinimo literatūros skaitymą, bibliotekų, viešųjų paskaitų lankymą ir pan.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatyme (2011) reglamentuota savišvietos paskirtis- suteikti galimybes asmeniui nuolat savarankiškai mokytis remiantis supančia informacijos erdve (bibliotekomis, visuomenės informavimo priemonėmis, internetu, muziejais ir kita) ir iš kitų perimama gyvenimo patirtimi (Žin. 2011-11-17, Nr. XI-1281; suvestinė redakcija 2015-07-10).

Aptariant savimokos prasmę, Teresevičienės ir kt. straipsnyje (2012), savimoka suvokiama kaip probleminis mokymasis arba yra laikoma neatskiriama jo dalimi. Teresevičienė ir kt., (2012) rėmėsi Tough (1971) teigimu, jog savimoka daugeliui suaugusiųjų yra natūralus procesas. A. Tough (2005) teigimu, suaugusieji dalyvauja įvairioje mokymosi veikloje, kuri dažniausiai yra suplanuota jų pačių, o ne formaliųjų švietimo įstaigų. Arnold (2010) ugdymą apibūdina kaip sėkmingos savitransformacijos ir nuolatinio asmenybės vystymo(si) procesą, kurio sėkmė labiausiai priklauso nuo savimokos ir gebėjimo reflektuoti kompetencijų. Fisher ir kt. (2001) savimoką apibrėžia kaip besimokančiojo atsakomybės už savo mokymąsi prisiėmimą. Kryptingai veikiantis besimokantysis kontroliuoja mokymąsi ir priima sprendimą išmokti tai, kas jam yra svarbu. Kontrolės mastas priklauso nuo nuostatų, gebėjimų ir asmeninių ypatybių. Asmuo pats susikuria mokymosi sistemą nuo ugdymosi strategijos iki įsivertinimo (Hase, 2009).

Vienas reikšmingiausių elementų saviugdų procese, tai savęs pažinimas, įsisąmoninant savo teigiamas ir neigiamas charakterio savybes. Savęs pažinimas neretai atsiskleidžia per savistabą. Šis sugebėjimas klostosi, bendraujant su žmonėmis, stengiantis įvertinti savo socialinį patyrimą. Žmogus geriau pažįsta save tada, kai gauna grįžtamąjį ryšį. Teigiamas grįžtamasis ryšys didina savęs supratimą ir kuria savivaizdį, neigiamas – padeda koreguoti asmens požiūrį bei elgesį. Tai yra labai svarbu asmenybės saviugdų procese (Claiborn, Goodyear ir Horne, 2001).

Kalbant apie saviugdų proceso ypatumus randama sąsajų su savaiminiu mokymusi. Anot, G. Foley (2007) savaiminis mokymas yra suaugusiųjų sąmoningas siekis pasimokyti iš savo patirties, kuris gali būti realizuojamas mokantis individualiai arba grupėse.

Kaip teigia M. Teresevičienė ir kt. (2006), savaiminis mokymas apibrėžiamas, kaip natūralus nuolat vykstantis suaugusiųjų mokymasis, kurio šaltiniu gali būti kasdienis žmogaus gyvenimas, todėl jis gali būti neplanuotas, specialiai neorganizuotas. Tokio mokymosi pagrindu yra asmeninių, socialinių, ekonominių ar šeimos poreikiai, tokia suaugusiųjų veikla gali būti nebūti atpažįstama kaip mokymasis. Savaiminį mokymąsi taip pat sieja su įvairiomis laisvalaikio formomis bei įvairia klubine suaugusiųjų veikla.

Neatsiejama saviugdų dalis yra savarankiškas mokymasis. Warring (2007) nurodė savarankišką mokymąsi kaip mokymąsi, kurio metu besimokantieji geba savarankiškai įgyti žinių, tirti ir kritiškai vertinti. Autorius taip pat teigia, kad savarankiškas mokymasis yra procesas, kurio metu besimokantieji geba savarankiškai įgyti žinių, turi gebėjimą tirti ir kritiškai vertinti.

Suaugusysis paskatintas andragogo, vaizdo, matomo reginio arba savarankiškai mokydamasis, patiria sąmoningą pažinimo skirtumą tarp jo paties seno požiūrio ir naujo, ir priima sprendimą, kad perimtų naujesnę perspektyvą kaip turinčią daugiau vertės. Ši teorija tiesiog atskleidžia kaip

besimokantiems suaugusiesiems elgtis, kad apgalvotų ir suabejotų kažkuo, ką anksčiau laikė savaime suprantamu ir tuo būdu keistų savo vaizdus ar perspektyvas, tuo keisdami savo mokymąsi (Zubrickienė ir Adomaitienė, 2011).

Atlikus veiklą, po įvairių įvykių prisiminus praeitį, domintis psichiniu gyvenimu pačioje veikloje, tiriant savo kūną vyksta savianalizė. Šiuo būdu pažįstant save pastebėtas savybes reikėtų įvertinti, lyginant savo mintis, elgesį su reikalavimais, su žinomomis įvairiomis normomis, su kitų žmonių požiūriu į asmenį (Malinauskas, 2003).

Levickienė (1999) išskiria protinę, dorinę estetinę, fizinę ir kitas saviugdos šakas, priklausomai nuo to, kokie resursai, gebėjimai bus pasitelkiami bei kokie specifiniai tikslai keliami saviugdos proceso eigoje. Svarbu tai, jog visų saviugdos formų tikslams siekti ir įgyvendinti skirtoms veikloms būdingi tie patys sisteminiai požymiai, būdingi saviugdos struktūrai ir vyksmo mechanizmui. (Levickienė, 1999).

Jovaiša (1987) pateikia saviugdos rūšių klasifikaciją. Jis skirsto į neįsisąmonintą ir įsisąmonintą.

Neįsisąmoninta saviugda: 1) nesąmoningas savęs tapatinimas su kitais; 2) mėgdžiojimas, besireiškiantis imitacija. Šios rūšys rodo žmogaus prigimties būtinumą savarankiškai ugdytis, mokytis iš kitų.

Įsisąmoninta saviugda: 1) situacinė, tai yra epizodinė saviugda, sąlygojama konkrečių aplinkybių.

Gali būti - epizodinė situacinė, tai yra situacinė savikontrolė ir epizodinė funkcinė, tai yra savikorekcija; 2) programinė - sąmoninga dalinė saviugda, grindžiama tam tikra programa. Gali būti - programinė savireguliacija ir kompleksinė saviugda (Jovaiša L., Vaitkevičius, J., 1987).

Spurga (1998) atsižvelgdamas į saviugdos rezultatyvumą, išskiria keletą saviugdos lygių (2 lentelė).

2 lentelė. **Saviugdos etapai ir jų charakteristika**

(sud. V. Spurga, 1998)

Saviugdos etapai	Saviugdos etapo charakteristika	Saviugdos rezultatyvumas
1 etapas Nesąmoningas, intuityvnis, situacinis, epizodinis.	Apie save giliai nesusimąstoma, savireguliacija nesąmoninga, epizodiška, veikiama pagal intuciją, priklausomai nuo situacijos, nieko nežinoma apie saviugdą teoriškai.	Nejaučiama saviugdos poreikio, nėra motyvų, savikontrolė ir savianalizė silpna, nežinomi poveikio sau būdai, saviugdos rezultatai neanalizuojami, nežinomi.

2 etapas Bandomasis, ieškojamasis.	Susimąstoma apie save, koks aš, kokie mano privalumai ir trūkumai, stengiamasi save giliau pažinti, keliami konkretūs saviugdosa uždaviniai, juos stengiamasi įvykdyti.	Savikontrolės, savianalizės, savitaskaitos metodų pagalba siekiama išsiaiškinti, kaip pavyksta įvykdyti saviugdosa įsipareigojimus, padidėja noras tobulintis, pasiekiami kai kurių rezultatų.
3 etapas Sąmoningas – brandus.	Dirbama sąmoningai, sistemingai ir savarankiškai, žinoma saviugdosa psichologija ir pedagogika. Susiformuoja saviugdosa motyvai.	Susidaroma reali saviugdosa programa ir ji, panaudojant įvairius saviugdosa metodus, vykdoma. Jaučiamas pasitenkinimas.

Siekiant palaikyti saviugdosa motyvaciją, įgyvendinti iškeliamus saviugdosa tikslus, tobulinti save ir savo veiklą yra formuojami, adaptuojami ir taikomi labai įvairų darbo su savimi metodai, poveikio sau būdai. Mokslinėje literatūroje išskiriami saviugdosa poveikio sau būdai (metodai): taisyklių nustatymas ir jų laikymasis; saviugdosa programos ir įsipareigojimų sudarymas; savęs įtikinimas; savikontrolė; savitaiga; prisivertimas; savikritika; savidrausmė; savitvarda; savišvieta; savibauda; savireguliacija; saviraiška; savęs drąsinimas ir t.t.

K. Knowles (1980) teigia, kad suaugusiojo saviugda prasideda nuo laisvos valios. Suaugusieji savo ir kitų akyse įgyja naują statusą ne dėl edukacinių pareigų. Jie ima suvokti save kaip savarankiškai apsisprendžiančią asmenybę. Jie įžvelgia savyje galią daryti įvairius sprendimus ir būti atsakingi už pasekmes, tvarkyti savo gyvenimą. Autorius brandą sieja su gyvenimu, kalbėdamas apie personalinį augimą socialiniame kontekste. Pastaraisiais dešimtmečiais ypač daug kalbama apie nuolatinį augimą, kaip apie procesą, kuris tęsiasi visą gyvenimą ir yra suaugusiojo ugdymosi tikslas.

M. Knowles (1975) aprašo savarankišką mokymąsi kaip procesą, kuriame individas pats ar kitų padedamas, nusistato savo mokymosi poreikius, susiformuluoja tikslus bei numato išteklius pasirenka mokymosi strategijas, mokosi ir įsivertina. Anot jo, „savarankiškai mokantis dažniausiai padeda mokytojui, kuratoriai, auklėtojui, personalo vadybininkai ir kolegos“. Tai leidžia manyti, kad autorius mokymąsi apibrėžia, kaip savitarpio bendradarbiavimą. Šiame darbe remsimės aptartuoju mokymosi apibrėžimu, kuriame akcentuojamos laisvės veikti ir laisvos valios sąvokos.

Saviugda užsiimama dėl poreikio patenkinti mokymosi ir tobulėjimo smalsumą bei pomėgio produktyviai praleisti laiką, saviugda yra suprantama kaip mėgstamas užsiėmimas, padedantis asmenybei tobulėti įvairiose gyvenimo srityse. Saviugda suaugusieji užsiima dėl to, kad jiems yra malonu mėgautis pačiu tobulėjimo ir ugdymosi procesu, todėl saviugda tampa prigimtinis poreikis ir pomėgiu nuolat tobulėti- hobiu padedančiu įprasminti laisvalaikį (Jovaiša, 2010).

Dattner ir Hogan (2011) išskiria kelis esminius saviugdos žingsnius:

Pirmiausiai siūloma ugdyti savęs supratimą ir sąmoningumą (angl. self-awareness), pažinti save. Tai galima išsiaiškinti, atliekant įvairius asmenybės pažinimo psichologinius testus, paprašant savo artimiausių žmonių ar koučerių (asmeninio efektyvumo trenerių) suteikti tiesioginį grįžtamąjį ryšį.

Antras žingsnis būtų, ugdant vadinamąjį socialinės sąveikos sąmoningumą (angl. political awareness), kuris parodo žmogaus suvokimą apie kitus per komunikaciją. Tik pažinus save bei suvokus santykio su socialine aplinka ypatumus, siūloma pritaikyti sau keletą naujų strategijų, pvz., išmokti aktyviai klausytis ir bendrauti; analizuoti bei reflektuoti situacijas ir bendravimą su žmonėmis; apgalvoti savo elgesio pasekmes dar prieš veikiant; mokytis iš klaidų, t. y. stengtis jų nekartoti (Dattner ir Hogan, 2011).

Saviugda edukologiniu požiūriu gali būti suvokiama kaip tam tikra ugdymosi priemonė (metodas, būdas) konkrečiam saviugdos tikslui pasiekti arba kaip sąmoningas ir kryptingas ugdymosi procesas, vedantis prie pagrindinio siekinio ar rezultato – holistinio asmenybės ugdymosi, vystymosi, brandos (Brockett ir Hiemstra, 1991; Autukevičienė, 2007; Vaivada, 2015). Vadinasi, egzistuoja du požiūriai į saviugdą: plačiąja prasme saviugda atspindi asmenybės savikūros procesą, siekiant vidinių pokyčių, o siaurąja prasme – saviugda suprantama kaip būdas įgyvendinti trumpalaikius ir konkrečius gyvenimo tikslus siekiant išorinių teigiamų rezultatų.

Apibendrinant būtų galima teigti, kad saviugdos sąvoka gana reliatyvi, nes ją sieja daugybė nevienareikšmiškų saitų. Visos sąvokos – savišvieta, savimoka, savaiminis mokymasis ir savarankiškas mokymasis - persipina, o aiškias ribas tarp jų būtų pakankamai sunku nubrėžti. Autorių analizė rodo saviugdos komponentų įvairovę: galimybė pasirinkti saviugdos būdus – savišvieta, savimoką, savaiminį ar savarankišką mokymąsi; saviugdos poveikio sau metodus – taisyklių nustatymą ir jų laikymąsi; saviugdos programos ir įsipareigojimų sudarymą; savęs įtikinimą; savikontrolę; savitaigą; savikritiką; savidrausmę; saviraiška; savęs drąsinimas ir t.t.; saviugdos etapus – nesąmoningą, bandomąjį ar sąmoningą.

2. TYRIMO METODOLOGIJA

2.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo metodologija remiasi šiomis teorijomis, požiūriais:

Pragmatizmo filosofijoje labai svarbią vietą užima individo patyrimas, interesai, paskatos, iniciatyvumas, mokymasis ir patyrimo ir laisva, atvira bei skatinanti aplinka, suteikianti mokymuisi natūralumo (Smith, 2001). Analizuojant pedagogų profesinį tobulėjimą aktuali tema tampa asmens patyrimas per saviugdą.

Konstruktivistinė teorija laikoma „liberalia švietimo teorija“ (Ezer, 2006), ji traktuoja mokymąsi kaip aktyvų ir siejantį tarpusavyje įvairių dalykų patirtį. Skatina aktyvų besimokančiųjų įsitraukimą į mokymosi procesą, galimybių patiems kurti žinias sudarymą, skirtingų mokymosi strategijų, įvairiapusių gebėjimų ir studentų savarankiškumo akcentavimą, įvairių žinių siejimą į visumą. Tyrimu bus siekiama išsiaiškinti saviugdą raišką siekiant profesinio tobulėjimo.

Nuolatinio mokymosi koncepcija, akcentuojančia, kad žmogaus mokymasis trunka visą gyvenimą, jam mokantis įvairiose mokymosi erdvėse: formalaus ir neformalaus švietimo organizacijose, nuotoliniu, saviugdą ir kitais būdais (*Mokymosi visą gyvenimą Memorandumas*, 2001). Atliekant tyrimą laikomasi nuostatos, kad profesinis tobulėjimas, tai visą gyvenimą trunkantis procesas.

2.2. Tyrimo metodika

Kokybinis tyrimas atliktas remiantis *pusiau struktūruotu interviu* metodu. K. Kardelio (2005) teigimu, pusiau struktūruoto interviu metu laisvai formuluojant klausimus (1 priedas), galima lanksčiau vesti interviu, nes, atsižvelgiant į atsakymus, galima patikslinti klausimą, nuodugniau analizuoti tiriamąjį reiškinį. Taigi pusiau struktūruoto interviu pasirinkimą lėmė šio metodo betarpiškumas, lankstumas, naudoti platesnius tyrimo klausimus.

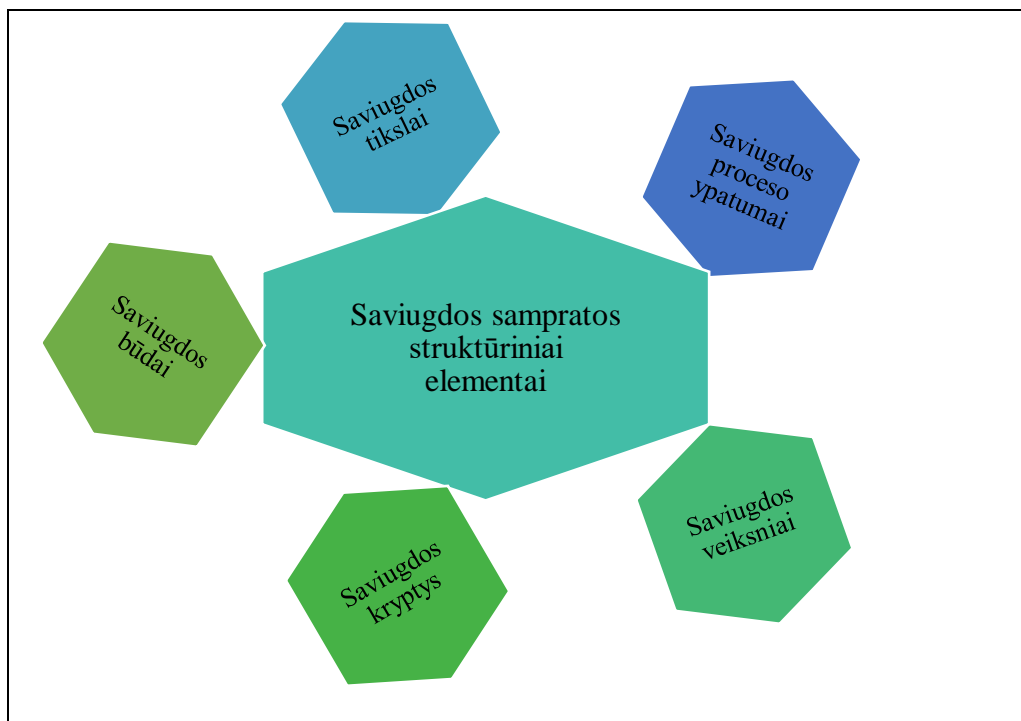
Turinio analizė (content) metodas skirtas reziumuoti reikšmingus duomenis, kurie susiję su ta tikru aspektu. Šis metodas tai standartinis metodas, norint atskleisti nagrinėjamo objekto turinį yra dažnai naudojamas socialinių mokslų tyrimuose (Žukauskienė, 2008). Pagrindinė kokybinio tyrimo metodologijos idėja yra kontekstas Kokybinė turinio analizė yra paremta kategorijų, subkategorijų išskyrimu ir jų įterpimu į kontekstą. Atliekant turinio (content) analizę, skaičiuojamas kategorijų pasikartojimo dažnis (Kardelis, 2005).

Kiekybinis tyrimas atliktas naudojant *anketavimą* (2 priedas). Anketoje vyrauja uždaro tipo klausimai. Iš viso anketa sudaro 11 klausimų, iš jų 7 klausimai su Likerto skale. Anketoje akcentuojami uždaro tipo klausimai, kad respondentui netektų daug rašyti ir išsaugomas anonimiškumas (Kardelis, 2005).

Tyrimui buvo pasirinktas Mažeikių lopšelis-darželis kuriame dirbu. Interviu ir anketavimas buvo atliktas 2019 m. vasario- kovo mėnesiais. Lopšelyje-darželyje dirba 22 pedagogai, tačiau 3 iš jų atsisakė dalyvauti tyrime, todėl interviu atliktas ir klausimynai išdalinti 19 pedagogų. Kaip teigiama Švietimo būklės apžvalgoje (2018) dviejų metų laikotarpyje daugėja aukštos kvalifikacijos pedagogų. Taip pat atlikus Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje vidaus auditą, paaiškėjo, kad įstaigoje daugiau nei puse dirbančių mokytojų turi mokytojo metodininko kvalifikaciją ir didesnę nei 20 metų darbo stažą. Todėl, mažai darbo stažo turinčiai mokytojai, buvo smalsu išanalizuoti saviugdų raišką profesinio tobulėjimo kontekste.

2.3. Tyrimo imtis ir eiga

Tyrimas vykdytas Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje, vadovaujantis patogiosios tikslinės atrankos būdu, kai tyrimui parenkami asmenys, kuriuos lengva rasti (Kardelis, 2007). Dviejų dalių kompleksinis kokybinis ir kiekybinis tyrimas pasirinktas kaip vienas iš tinkamiausių būdų išsiaiškinti pedagogų nuomonei apie saviugdų raišką, siekiant profesinio tobulėjimo. Tokia empirinio tyrimo strategija pasirinkta atsižvelgiant į laiko sąnaudas bei praktinį aspektą. Kokybinio tyrimo informantais ir kiekybinio tyrimo respondentais pasirinkti tie patys pedagogai iš Mažeikių „X“ lopšelio-darželio. Tyrimo instrumentai buvo sudaryti remiantis A. Kolbergytės (2016) sukurtais saviugdų sampratos struktūriniais elementais (žr. 1 pav.).

1 pav. Saviugdos sampratos struktūriniai elementai (sudaryta autorės remiantis Kolbergyte, 2016)

Pusiau struktūruoto interviu projektavimas

Kokybinio tyrimo elementai – pusiau struktūruotas interviu. Tai vienas efektyviausių kokybinio tyrimo metodų. Pusiau struktūruoto interviu klausimai numatomi iš anksto, tačiau jie standartizuojami tik iš dalies (Tidikis, 2003).

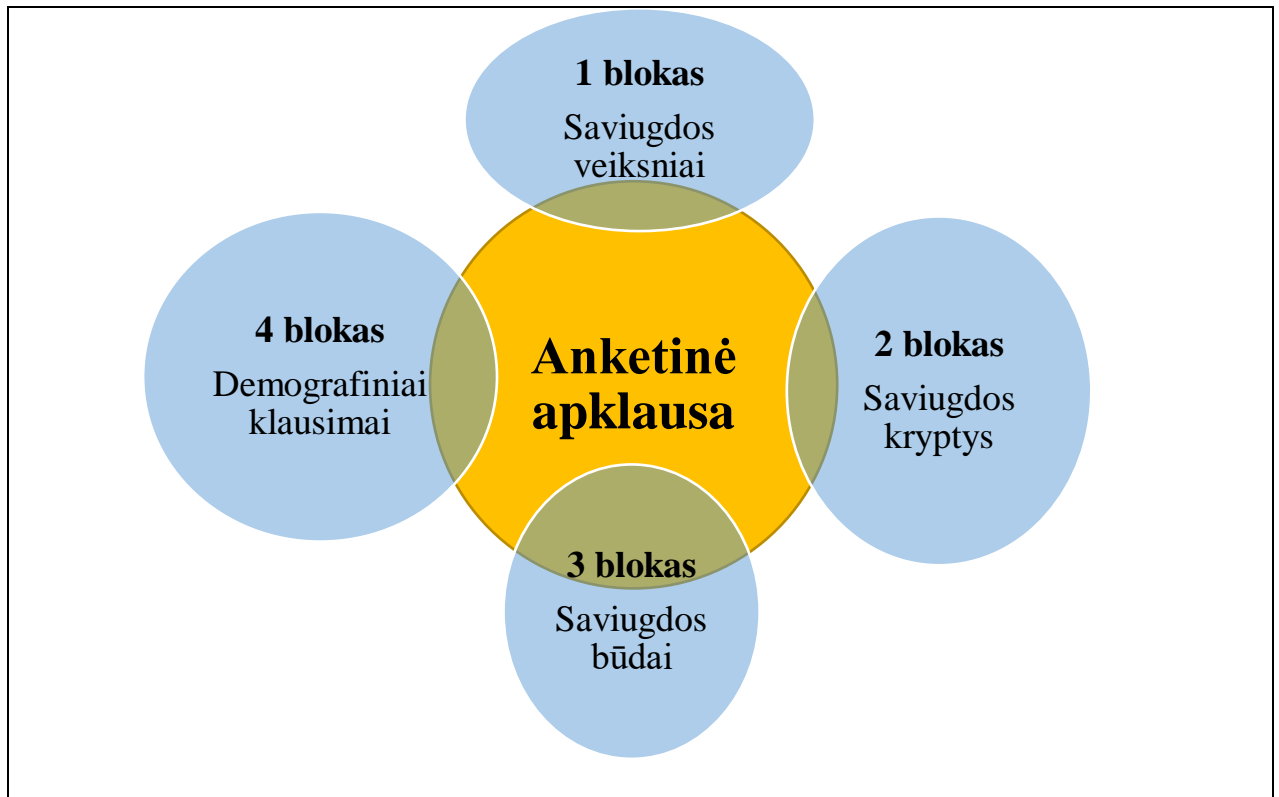
Kiekvienas informantas buvo supažindintas su tyrimo tikslu ir interviu tyrimo klausimais prieš interviu. Tyrimas buvo atliktas laikantis konfidencialumo ir anonimiškumo principų (Kardelis, 2007). Tyrimo informantų vardai nebuvo minimi, o atsakymai koduojami, pvz.: I1, kur I reiškia informantas, o 1- informanto kodą. Interviu gauti duomenys buvo fiksuojami diktofonu, po to perrašomi raštu. Tyrimu buvo siekiama atskleisti saviugdos raišką, kaip profesinio tobulėjimo galimybes Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje, saviugdos tikslų, proceso ypatumų kontekste.

Anketinės apklausos projektavimas

Anketinė apklausa buvo vykdoma atlikus interviu. Tyrimo dalyviams buvo išdalintos anketos ir duotas optimalus laikas atsakyti į klausimus raštu. *Anketinė apklausa* sudarė sąlygas ištirti pedagogų saviugdos raišką veiksmų, kryptių ir būdų pasirinkimų įvairovės kontekste. Anketoje buvo sudaryti 4 blokai (žr. 2 paveikslas):

- 1 bloką sudarė 7 klausimai apie saviugdos veiksmus;
- 2 bloką sudarė 2 klausimai apie saviugdos kryptis;
- 3 bloką sudarė 2 klausimai apie saviugdos būdus;

4 bloką sudarė 2 demografiniai klausimai.

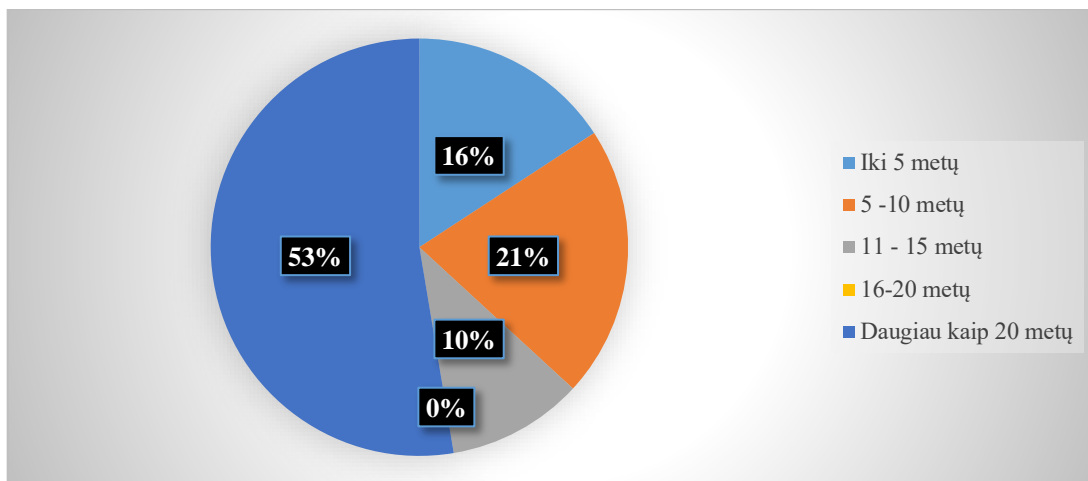

2 pav. Anketinės apklausos sudarymo blokai (sudaryta autorės)

Anketinės apklausos 7 klausimai buvo pateikti su atsakymų variantais Likerto skalėje (1 – visiškai taip, 2 – taip, 3 – nežinai, 4 – ne, 5 – visiškai ne). Du klausimai pateikti su išvardintais atsakymais ir prašoma parašyti kodėl pasirinkti tokie atsakymai. Visa anketa pateikta 2 priede.

Kiekybinio tyrimo imtis yra validi (Kardelis, 2005). Iš viso Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje dirba 22 pedagogai, o tyrime dalyvavo 19, taigi buvo apklausta didžioji dalis dirbančiųjų pedagogų Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje.

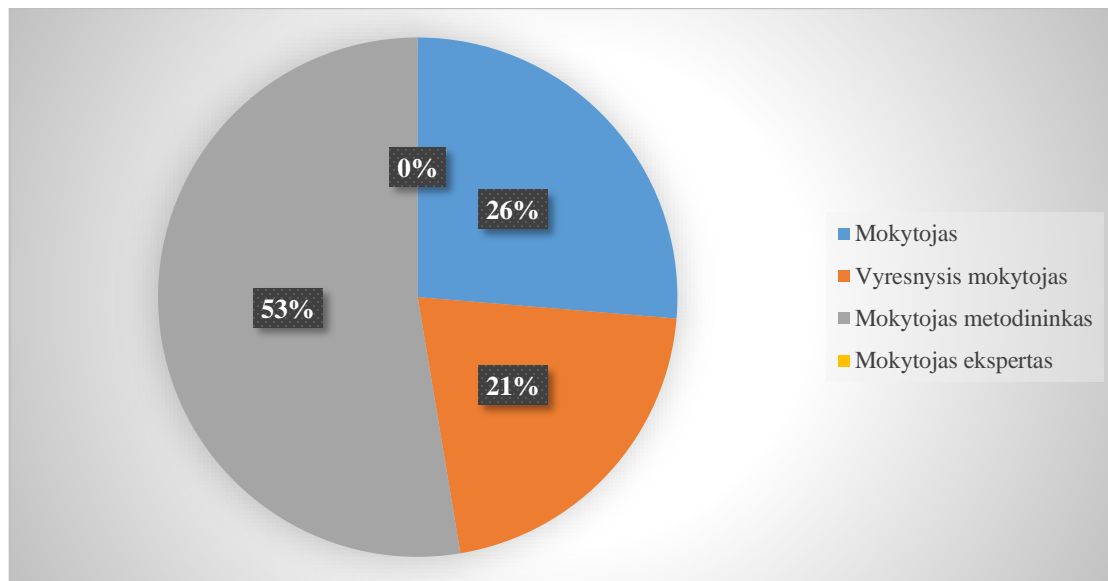
Išsamesnė informacija apie tiriamuosius demografinių respondentų duomenų paveiksluose (žr. 3 ir 4 pav.).

3 pav. Respondentų pedagoginio darbo stažas (N=19, %)

Atlikta duomenų analizė parodė, kad Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje daugiausia (52%) respondentų turi daugiau kaip 20 metų pedagoginio darbo stažo (žr. 3 pav.).

Išanalizavus kiekybinio tyrimo duomenis nustatyta, kad daugiau nei pusė (52%) respondentų turi mokytojo metodininko kvalifikacinę kategoriją (žr. 4 pav.). Kita pusė respondentų pasidalijo beveik pusiau: 21% pedagogų turi vyresniojo mokytojo kvalifikaciją, o 26 % turi mokytojo kvalifikaciją.

4 pav. Respondentų kvalifikacinė kategorija (N=19, %)

2.4. Tyrimo etika

Empirinio tyrimo, tiek kiekybinio, tiek kokybinio tyrimų atveju, buvo laikomasi savanoriškumo, geranoriškumo ir teisingumo principų. Tiriamieji žodžiu ir / ar raštu buvo paprašyti patvirtinti savo (ne)sutikimą dalyvauti tyrime, jie buvo informuoti, jog jų dalyvavimas yra asmeninis apsisprendimas. Tyrimo dalyviams ir Mažeikių „X“ lopšelio-darželio vadovybei, sudariusiai galimybes vykdyti apklausą organizacijoje, pristatytas tyrimo tikslas, paaiškinti tiriamųjų atrankos kriterijai, suteikta galimybė susipažinti su tyrimo rezultatais. Kiekybinio tyrimo dalyviams paaiškinta, jog jų dalyvavimas tyrime yra anonimiškas, o rezultatai bus pateikiami apibendrintai. Interviu skirtas laikas nebuvo ribojami.

3. MAŽEIKIŲ „X“ LOPŠELIO-DARŽELIO PEDAGOGŲ SAVIUGDOS RAIŠKOS SIEKIANT PROFESINIO TOBULĖJIMO TYRIMŲ DUOMENŲ ANALIZĖ

3.1. Darželio pedagogų saviugdos raiška siekiant profesinio tobulėjimo saviugdos tikslų, procesų ypatumų kontekste, duomenų analizė

Saviugdos samprata

Tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti saviugdos sampratą. Atlikus tyrimą šiuo klausimu buvo išskirta pedagogų pozicionuojama saviugdos samprata (3 lentelė).

3 lentelė. Pedagogų pozicionuojama saviugdos samprata

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IRODANTYS TEIGINIAI
Saviugdos samprata	Tobulėjimas	„<...> elgesio, jausmų, minčių tobulinimas“ (I2). „<...> sėkmingas būdas tobulėti“ (I8). „<...> tobulėjimas pasirenkant dominančią sritį“ (I9). „<...> galimybė pažinti save“ (I10).
	Asmeninė atsakomybė	„<...> asmeninė atsakomybė už savo tobulėjimą“ (I3). „<...> kiekvienas esame atsakingi už savo domėjimąsi“ (I14). „<...> atsakingas kaip tą informaciją pritaiko gyvenime“ (I19).
	Švietimas	„<...> nuolatinis mokymasis“ (I1). „<...> nuolatinis domėjimasis informacija, kurią galima taikyti praktinėje veikloje“ (I4). „<...> mokymasis visą gyvenimą“ (I7). „<...> mokymasis iš savo patirties“ (I9). „mokymasis iš savo klaidų“ (I9). „<...> savęs ugdymas“ (I16).

Interviu tekstų analizė parodė, kad informantai saviugdą sieja su tobulėju („<...> elgesio, jausmų, minčių tobulinimas“ (I2). „<...> sėkmingas būdas tobulėti“ (I8). „<...> tobulėjimas pasirenkant dominančią sritį“ (I9). „<...> galimybė pažinti save“ (I10).), asmenine atsakomybe („<...> asmeninė atsakomybė už savo tobulėjimą“ (I3). „<...> kiekvienas esame atsakingi už savo domėjimąsi“ (I14). „<...> atsakingas kaip tą informaciją pritaiko gyvenime“ (I19).) ir švietimu („<...> nuolatinis mokymasis“ (I1). „<...> nuolatinis domėjimasis informacija, kurią galima taikyti praktinėje veikloje“ (I4). „<...> mokymasis visą gyvenimą“ (I7). „<...> mokymasis iš savo patirties“ (I9). „mokymasis iš savo klaidų“ (I9). „<...> savęs ugdymas“ (I16).). Mokslininkų, A. Kolbergytės ir V. Indrašienės (2011), teigimu, saviugda – vienas svarbiausių ir labiausiai skatintinų asmens ugdymosi elementų, sprendžiant ne tik dabartines individo problemas, bet ir formuojant įgūdžius bei vertybes kaip pagrindą brandesniam ir atsakingesniam požiūriui į nuolatinį savęs ugdymą. Pagal R. Baublienę (2003), saviugda gali būti suprantama kaip bendras asmenybės tobulėjimas. Vaivada

(2012) saviugdą sieja su modernia, dinamiška ir holistine ugdymo koncepcija ir visą gyvenimą trunkančiu žmogaus vystymosi procesu. Apibendrinant galima teigti, kad Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje dirbantys pedagogai suvokia saviugdą kaip sampratą, matoma, kad saviugdą daugiausia siejama su profesiniu tobulėjimu. Tačiau pedagogai užsiimdami saviugda nepamiršta savęs kaip asmenybės, yra atsakingi už savo asmenybės tobulėjimą ir saviugdą plačiaja prasme supranta kaip švietimą, kuris trunka visą gyvenimą.

Tikslai užsiimant saviugda

Siekiant patvirtinti iškeltą hipotezę (tikėtina, kad pedagogai supranta saviugdą svarbą šiuolaikiniame gyvenime), atliekamo interviu metu buvo paprašyta informantų išsakyti savo, kaip pedagogų, tikslus, užsiimant saviugda (4 lentelė).

4 lentelė. Pedagogų išskirti saviugdą užsiėmimo tikslai

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IRODANTYS TEIGINIAI
Pedagogų tikslas užsiimant saviugda	Tobulėjimas	„<...> įgyti reikiamų žinių, naujumo“ (I6). „<...> tikslingas domėjimasis tam tikra informacija“ (I8). „<...> ne tik profesinę kvalifikaciją“ (I9). „<...> emocinę, socialinę, psichologinę sritis“ (I9). „<...> gebėjimų, kurių trūksta ugdant vaikus“ (I10). „<...> turimus teigiamus bruožus, bei ugdyti naujus“ (I14). „<...> profesinis tobulėjimas“ (I16).
	Žinių pritaikymas	„<...> įgytos žinios taikomos praktiškai“ (I4). „<...> žinias pritaikau su ugdytiniais“ (I4). „<...> pritaikyti toje aplinkoje, kurioje tuo metu esu“ (I2). „<...> savo žinias skleisti ugdytiniais“. (I14). „<...> žinias pritaikyti praktiškai“ (I17).

Išanalizavus informantų atsakymus į duotą klausimą apie pedagogų tikslą užsiimant saviugda, didžioji dauguma informantų atsakė, kad didžiausias tikslas yra pačių pedagogų tobulėjimas („<...> įgyti reikiamų žinių, naujumo“ (I6), „<...> tikslingas domėjimasis tam tikra informacija“ (I8), „<...> ne tik profesinę kvalifikaciją“ (I9). „<...> emocinę, socialinę, psichologinę sritis“ (I9), „<...> gebėjimų, kurių trūksta ugdant vaikus“ (I10), „<...> turimus teigiamus bruožus, bei ugdyti naujus“ (I14), „<...> profesinis tobulėjimas“ (I16)). Taip pat vieną iš saviugdą užsiėmimo tikslų pedagogai išskyrė žinių pritaikymą („<...> įgytos žinios taikomos praktiškai“ (I4). „<...> žinias pritaikau su ugdytiniais“ (I4), „<...> pritaikyti toje aplinkoje, kurioje tuo metu esu“ (I2), „<...> savo žinias skleisti ugdytiniais“. (I14), „<...> žinias pritaikyti praktiškai“ (I17)). I. Jonutytės ir D. Rekis, (2009) teigimu, suaugusiųjų saviugdą tikslai apima profesinių kompetencijų ugdymą, siekiant aukštesnių pasiekimų darbo rinkoje, saviraiškos galimybių susijusių su kūrybiškumo tobulinimu. Kadangi šio

permainingo gyvenimo palydovas nuolatinis tobulėjimas ir mokymasis, tai apibendrinant galima teigti, kad Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje dirbantiems pedagogams saviugda yra reikšminga ir naudinga tiek jų pačių tiek ugdymo kokybės gerinimo atžvilgiu.

Informantų buvo paklausta kaip, jų manymu, saviugda prisideda prie profesinio tobulėjimo. Po tyrimo duomenų analizės gauti tyrimo duomenys buvo sureitinguoti ir pateikti žemiau:

1. Tobulėjimas;
2. Žinių atnaujinimas;
3. Ugdymo kokybės gerinimas;
4. Asmenybės formavimas.

Daugiausia informantų teigia, jog užsiimant saviugda pedagogai tobulina, atnaujina savo turimas žinias ir taip gerina ugdymo kokybę. Taip pat informantų manymu, užsiimdami saviugda formuoja savo asmenybę vienu ar kitu požiūriu, plečiasi jų mokymosi ribos, praplėsdamos ir požiūrį į tam tikras situacijas, kurios padeda rasti daugiau spendimų ugdymo kūrybiškumui plėtoti ir kokybei gerinti. Apibendrinant galima teigti, kad Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje pedagogai užsiimdami saviugda, tobulėdami, atnaujindami savo turimas žinias, bei formuodami savo asmenybę siekia profesinio tobulėjimo. Tačiau Valstybinėje švietimo strategijoje 2013-2020 (2014) iškeliamą problema, jog nuolatinis suaugusiųjų mokymasis vis dar nėra populiarus.

Tyrimo metu buvo siekiama sužinoti, kaip pedagogai atnaujina savo žinias. Atlikta duomenų analizė atskleidė žinių atnaujinimą formalioju ir neformalioju būdu (5 lentelė).

5 lentelė. **Pedagogų žinių atnaujinimo būdai**

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IRODANTYS TEIGINIAI
Formalusis	Seminarai/ konferencijos	„<...>dalyvaudama tarptautiniuose seminaruose“ (I2). „<...>klausau seminarus www.pedagogas.lt platformoje“ (I3). „<...> dalyvauju forumuose“ (I4). „<...> važiuoju į konferencijas“ (I18).
	Studijos	„<...> paskaitos Klaipėdos valstybinėje kolegijoje“ (I11). „<...> studijuoju universitete“ (I15). „<...> studijos ES remiamuose mokymuose“ (I17).
Neformalusis	IKT	„<...> įvairią informaciją randu internete.“ (I3) „<...> skaitau įvairius straipsnius internete“ (I9).
	Kolegų patirtis	„<...> bendrauju su kolegomis“ (I1). „<...> domiuosi kolegų veiklomis (I10). „<...> dalinuosi gerąją patirtimi su kolegomis“ (I3).
	Laisvalaikis	„<...> skaitau ne tik pedagogines knygas“ (I1). „<...> papildoma sportine veikla“ (I6). „<...> žiūrėdama televiziją“ (I7). „<...> skaitau psichologines knygas“ (I13). „<...>dalyvauju įvairiose šventėse“ (I14). <...> bendrauju su bendraminčiais (I14).

Interviu tekstų analizė parodė, kad seminarai/ konferencijos („<...>dalyvaudama tarptautiniuose seminaruose“ (I2), „<...>klausau seminarus“ (I3), „<...> dalyvauju forumuose“ (I4), „<...> važiuoju į konferencijas“ (I18)) ir studijos („<...> paskaitos Klaipėdos valstybinėje kolegijoje“ (I11), „<...> studijuoju universitete“ (I15). „<...> studijos ES remiamuose mokymuose“ (I17)) yra du pagrindiniai formalūs pedagogų žinių atnaujinimo būdai. Išskiriant neformalų žinių atnaujinimo būdą pedagogai išskyrė tris skirtis: informacinių komunikacinių technologijų naudojimas („<...> įvairių informaciją randu internete“ (I3, „<...> skaitau įvairius straipsnius internete“ (I9)), kolegų patirties plėtojimas („<...> bendrauju su kolegomis“ (I1), „<...> domiuosi kolegų veiklomis (I10), „<...> dalinuosi gerąją patirtimi su kolegomis“ (I3)) ir laisvalaikis („<...> skaitau ne tik pedagogines knygas“ (I1), „<...> papildoma sportine veikla“ (I6), „<...> žiūrėdama televiziją“ (I7), „<...> skaitau psichologines knygas“ (I13), „<...>dalyvauju įvairiose šventėse“ (I14), „<...> bendrauju su bendraminčiais (I14), „<...> skaitau žurnalus“ (I16)). S. Vaivada (2012) teigimu, neformalųjį mokymą gali teikti įvairios organizacijos, grupės ar tarnybos, papildančios formalias sistemas. Jis yra svarbus žmogaus saviugdosa dalis ir jis užima kur kas didesnę lavinimosi dalį nei formalusis. Apibendrinant galima teigti, kad Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje dirbantys pedagogai užsiimdami saviugda neformaliuoju būdu, pasirinkdami sau tinkamas formas, tobulina pedagogines žinias, taip gerindami ugdymo kokybę.

Saviugdosa trukmė

Atliekant interviu buvo norima sužinoti, kiek užtrunka pedagogų saviugda, pedagogai labiau renkasi trumpalaikį ar ilgalaikį tobulėjimą. Atlikta gautų duomenų analizė atskleidė trumpalaikės ir ilgalaikės saviugdosa pasirinkimą (6 lentelė).

6 lentelė. Pedagogų saviugdosa trukmė

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IRODANTYS TEIGINIAI
Pedagogų saviugdosa trukmė	Trumpalaikė	„<...>į mėnesį po 1 kartą“ (I1). „<...> vieną, dvi, kartais 4 valandas“ (I2). „<...> tinka ir nuo 4 iki 6-8 val.“ (I4). „<...> labiau patinka trumpalaikis“ (I5). „<...> daugiau vertinu trumpalaikį“ (I7).
	Ilgalaikė	„Tai procesas be pabaigos<...>.“ (I4). „<...> laiku nepamatuojamas“ (I6). „<...> nemėgstu ilgalaikio tobulėjimo“ (I8). „<...> jis vyksta mano laisvu metu“ (I13). „<...> kiekvieną dieną“ (I14). „<...> trukta ištikus metus“ (I11).

Išanalizavus informantų atsakymus apie saviugdos trukmę, atsakymai pasiskirstė beveik vienodai, tiek trumpalaikė („<...>į mėnesį po 1 kartą“ (I1), „<...> vieną, dvi, kartais 4 valandas“ (I2), „<...> tinka ir nuo 4 iki 6-8 val.“ (I4), „<...> labiau patinka trumpalaikis“ (I5), „<...> daugiau vertinu trumpalaikį“ (I7)) tiek ilgalaikė („Tai procesas be pabaigos<...>.“ (I4), „<...> laiku nepamatuojamas“ (I6), „<...> nemėgstu ilgalaikio tobulėjimo“ (I8), „<...> jis vyksta mano laisvu metu“ (I13), „<...> kiekvieną dieną“ (I14), „<...> trukta ištikus metus“ (I11)) saviugdos formos Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje dirbantiems pedagogams yra priimtinos. Pedagogai išskyrė trumpalaikio tobulėjimo formas įvardindami laiko tarpą, tai seminarų klausymas, dalyvavimas konferencijose ar ieškojimas konkrečios, tuo laikotarpiu reikalingos informacijos. Ilgalaikio tobulėjimo trukmę informantai apibrėžė kaip visą gyvenimą trunkančią savišvietą.

Taip pat informantų buvo paklausta, jei pastarieji gautų pasiūlymą dalyvauti ilgalaikiame saviugdos procese, ar sutiktų su tokiu pasiūlymu. Atlikus gautų duomenų analizę išryškėjo ilgalaikės saviugdos skatinimų ir apribojimų priežastys (7 lentelė).

7 lentelė. **Ilgalaikės saviugdos procesų pasirinkimo skatinimai ir apribojimai**

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IRODANTYS TEIGINIAI
Ilgalaikės saviugdos procesas	Skatinimas	„<...> noriu būti aktyvi, išbandyti viską“ (I6). „<...> nauja patirtis“ (I7). „<...> jei tai būtų man patinkanti tema“ (I8). „<...> noras sužinoti“ (I16). „<...> savęs pažinimas“ (I11). „<...> išėjimas iš komforto zonos“ (I9).
	Apribojimas	„<...> nelankstus darbo grafikas“ (I2). „<...> sunku išvykti iš darbo“ (I8). „<...> jei užsiėmimai vyksta toli“ (I12). „<...> trūksta lėšų“ (I5).

Išanalizavus informantų atsakymus į duotą klausimą apie dalyvavimą ilgalaikės saviugdos procese, daugiausia pedagogų (14 teiginių), sutiktų dalyvauti ilgalaikiame saviugdos procese. Interviu metu pedagogai išsakė teigiamas ilgalaikio saviugdos proceso puses, kurios pedagogus skatintų („<...> noriu būti aktyvi, išbandyti viską“ (I6), „<...> nauja patirtis“ (I7), „<...> jei tai būtų man patinkanti tema“ (I8), „<...> noras sužinoti“ (I16), „<...> savęs pažinimas“ (I11), „<...> išėjimas iš komforto zonos“ (I9)) įsitraukti į procesą. Tačiau pasiteiravus informantų apie ilgalaikio saviugdos proceso apribojimus visi, sutikę dalyvauti, pareiškė, kad juos labiausiai apribotų darbas: („<...> nelankstus darbo grafikas“ (I2), „<...> sunku išvykti iš darbo“ (I8), „<...> jei užsiėmimai vyksta toli“ (I12), „<...> trūksta lėšų“ (I5)). Apibendrinant gautus atsakymus galima teigti, kad pedagogai Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje lankstūs, besidomintys naujovėmis ir nebijantys iššūkių.

Siekiant išsiaiškinti kokiame saviugdros procese Mažeikių „X“ lopšelio-darželio pedagogai dalyvavo paskutinįjį kartą, pedagogų buvo paprašyta įvardinti temą, lektorius, proceso privalumus ir trūkumus (8 lentelė).

8 lentelė. **Pedagogų tobulėjimo krypčių pasirinkimai**

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IRODANTYS TEIGINIAI
Pedagogų dalyvavimas saviugdros procese	Proceso forma	„<...> lauko darželio mokymuose“ (I1) „<...> tarptautinėje konferencijoje „Tiflopedagogo pagalba šiandien: tarp realybės ir lūkesčių““ (I2). „<...> klausiau seminaro „Pozityvaus mąstymo lavinimas““ (I4). „<...> zumba užsiėmimuose“ (I6). „<...> kolegos veiklos stebėjimas“ (I7). „<...> dalyvavau seminare“ (I8). „<...> klausiau seminaro elektroninėje erdvėje „Kaip liautis atidėlioti ir pradėti veikti““ (I9). „<...>kvalifikacijos tobulinimo mokymuose „Kaip kalbėti su vaiku?““ (I13). „<...> procesas kuriant knygą „Ak!... Yra kaip yra“ (I14).
	Pedagogų patirtis	„<...>visi draugiški, šiltas bendravimas“ (I1). „<...> bendradarbiavimo su bendraminčiais“ (I2). „<...> neformali aplinka, kurioje išsikrovė tiek fiziškai, tiek emociškai“ (I6). „<...>jaučiausi puikiai (I9), „<...> klausiausi seminaro namie“ (I9). „<...> jaučiausi puikiai, nes man tai pravers ateityje“ (I12). „<...> knygos kūrimas buvo nuostabi veikla į kurią įtraukia ir tėvus“ (I14). „<...> labai patiko atsipalaidavusi lektorė“ (I15). „<...> vyravo neformali, bendravimu grįsta aplinka“ (I6). „<...> lektorė buvo entuziastinga, degė noru pasidalinti patirtimi“ (I17).
	Proceso privalumai	„<...> labai patiko lektorės praktiniai patarimai“ (I3). „<...>įgijau žinių apie pozityvų mąstymą“ (I4). „<...> gavau daug psichologinių žinių“ (I13). „<...> siekis toliau kurti, noras kurti eilėraščius“ (I14). „<...> atsipalaidavau pati“ (I6). „<...> tai leidžia pačiam tobulėti“. „<...> pasikroviau pozityvios energijos“ (I16).
	Proceso trūkumai	„<...> ilgos kelionės į Vilnių“ (I1). „<...> elektronine forma negalėjau pasikonsultuoti su lektoriumi“ (I9). „<...> laiko stoka“ (I14). „<...> brangūs seminarai, o informacija dažnai pasenusi“ (I18).

Interviu tekstų analizė parodė, kad pedagogai pasakodami apie savo paskutinius dalyvavimus saviugdros procesus, daugiausia pabrėžia saviugdros procesus susijusius su profesiniu tobulėjimu („<...> lauko darželio mokymuose“ (I1), „<...> tarptautinėje konferencijoje „Tiflopedagogo pagalba šiandien: tarp realybės ir lūkesčių““ (I2), „<...> klausiau seminaro „Pozityvaus mąstymo lavinimas““ (I4).. „<...> zumba užsiėmimuose“ (I6), „<...> kolegos veiklos stebėjimas“ (I7), „<...>

dalyvavau seminare“ (I8), „<...> klausiau seminaro elektroninėje erdvėje „Kaip liautis atidėlioti ir pradėti veikti““ (I9), „<...>kvalifikacijos tobulinimo mokymuose „Kaip kalbėti su vaiku?““ (I13), „<...> procesas kuriant knygą „Ak!... Yra kaip yra“ (I14)). Pasidomėjus, kaip jautėsi užsiėmimų metu, pedagogai vardino tik teigiamas emocijas („<...>visi draugiški, šiltas bendravimas“ (I1), „<...> bendradarbiavimo su bendraminčiais“ (I2), „<...> neformali aplinka, kurioje išsikrovė tiek fiziškai, tiek emociškai“ (I6), „<...>jaučiausi puikiai (I9), „<...> klausiausi seminaro namie“ (I9), „<...> jaučiausi puikiai, nes man tai pravers ateityje“ (I12), „<...> knygos kūrimas buvo nuostabi veikla į kurią įtraukia ir tėvus“ (I14), „<...> labai patiko atsipalaidavusi lektorė“ (I15), „<...> vyravo neformali, bendravimu grįsta aplinka“ (I6), „<...> lektorė buvo entuziastinga, degė noru pasidalinti patirtimi“ (I17)). Paklausus apie privalumus ir trūkumus saviugdų procesų, pedagogai išskyrė daugiau privalumų („<...> labai patiko lektorės praktiniai patarimai“ (I3), „<...>įgijau žinių apie pozityvų mąstymą“ (I4), „<...> gavau daug psichologinių žinių“ (I13), „<...> siekis toliau kurti, noras kurti eilėraščius“ (I14), „<...> atsipalaidavau pati“ (I6), „<...> tai leidžia pačiam tobulėti“, „<...> pasikroviau pozityvios energijos“ (I16)).

Atliekant interviu buvo norima sužinoti, ar informantai rinkęsi holistinį, visapusišką asmenybės ugdymąsi, ar konkrečiai su jų profesija susijusį tobulėjimą. Atlikta gautų duomenų analizė atskleidė holistinio ir konkrečiai su profesija susijusio tobulėjimo priežastis (9 lentelė).

9 lentelė. **Pedagogų tobulėjimo krypčių pasirinkimai**

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IRODANTYS TEIGINIAI
Tobulėjimo krypčių pasirinkimas	Holistinis	„<...>būtinai įvairiapusis tobulėjimas“ (I1). „<...> negalima tobulėti vienoje srityje“ (I2). „<...> noriu daug žinoti“ (I6). „<...> reikalingas bendras išprusimas“ (I11). „<...> visapusiška savišvieta“ (I12). „<...> tobulėjimui ribų nėra“ (I14).
	Profesinis	„<...> konkrečiai“ (I3). „<...> renkuosi meninę veiklą“ (I5). „<...> priimtinau“ (I8). „<...> tai leidžia pačiam tobulėti“ „I15“. „<...> dabar svarbu profesinės žinios“ (I16).

Išanalizavus duomenis, galima teigti, kad Mažeikių „X“ lopšelio-darželio pedagogai tobulėjimui renkasi tiek holistinį („<...>būtinai įvairiapusis tobulėjimas“ (I1), „<...> negalima tobulėti vienoje srityje“ (I2), „<...> noriu daug žinoti“ (I6), „<...> reikalingas bendras išprusimas“ (I11)., „<...> visapusiška savišvieta“ (I12), „<...> tobulėjimui ribų nėra“ (I14)), tiek būtent su profesijos tobulėjimu („<...> konkrečiai“ (I3), „<...> renkuosi meninę veiklą“ (I5), „<...> priimtinau“ (I8),

„<...> tai leidžia pačiam tobulėti“ „I15“, „<...> dabar svarbu profesinės žinios“ (I16)) susijusias kryptis. Analizuojant atsakymus buvo pastebėta, kad konkrečiai profesinį tobulėjimą renkasi nedidelį darbo stažą turintys pedagogai. Apibendrinant gautus duomenis, galima teigti, kad dauguma pedagogų renkasi visapusišką asmenybės tobulėjimą, kadangi tai visiška asmenybės savišvieta, noras daug žinoti ir savo žinias perduoti ugdytiniams.

Saviugdų forma

Atliekant tyrimą buvo informantų klausta, kokia saviugdų forma jiems priimtinesnė, formali ar neformali, savo atsakymą turėjo pagrįsti. Po tyrimo duomenų analizės gauti tyrimo duomenys buvo sureitinguoti ir pateikti žemiau:

1. Ir formalus ir neformalus;
2. Neformalus;
3. Formalus.

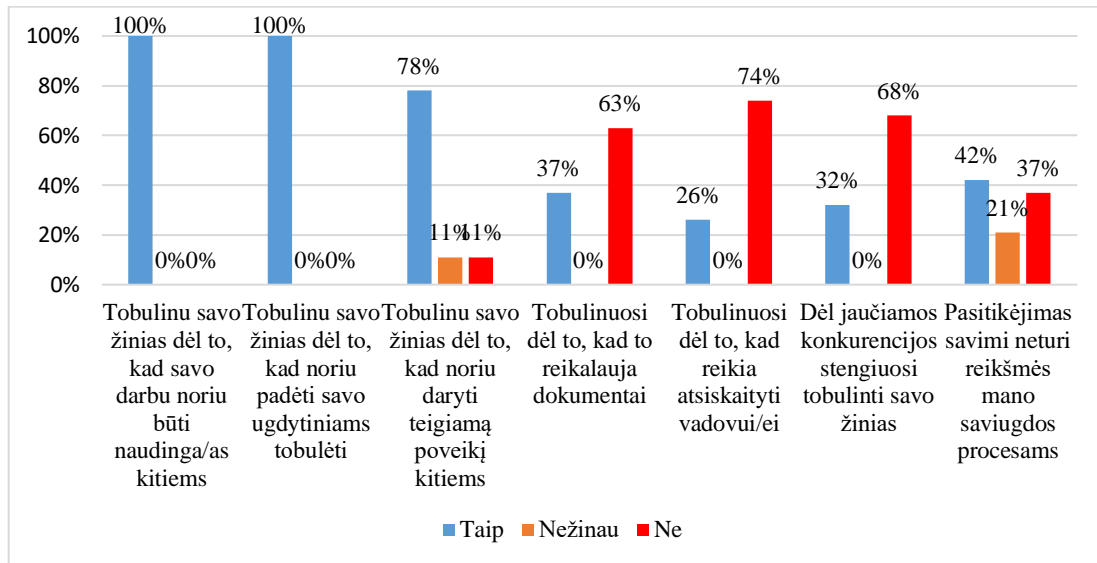
Daugiausia informantų teigia, jog užsiimant saviugda jie renkasi tiek formalų, tiek neformalų procesą. Pagrįsdami savo nuomonę informantai teigė, kad proceso forma neturi reikšmės, svarbu, kad atlieptų jų poreikius, saviugdų procesai vienas kitą papildantys suteikia daugiau žinių, vienas kitą papildoma. Neformalų saviugdų procesą renkantis pedagogai įvardino, kad šią proceso formą renkasi, nes ji neturi apribojimų, taisyklių, daugiau žinių per patirtį, atsiveria laisvė ir galimybė rinktis. Informantai pasirinkę formalų saviugdų procesą teigė, kad ši proceso forma tinkama tobulinti pedagogines žinias, kadangi reikalingi pažymėjimai įrodantys pedagogų tobulėjimą. Apibendrinant galima teigti, kad Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje pedagogams priimtinos įvairios saviugdų formos, jų pasirinkimą lemia saviugdų tikslas, laikas ir saviugdų procesas.

Apibendrinant galima teigti, kad pedagogai saviugdą supranta kaip tobulėjimą, asmeninę atsakomybę, bei švietimą. Pedagogų teigimu saviugda, tai sėkmingas būdas elgesio, jausmų, minčių tobulinimui pasirenkant dominančias sritis. Patvirtinta iškelta hipotezė, kad didžioji dalis pedagogų saviugdų raišką siejė su profesiniu tobulėjimu ir žinių pritaikymu, tačiau taip pat dėmesį skiria ir bendram asmenybės tobulėjimui, kurį supranta kaip švietimą, kuris trunka visą gyvenimą. Pedagogai saviugdų metu įgyja reikiamų žinių, gebėjimų, kurių trūksta ugdant vaikus, tobulėja profesinėje srityje, savo žinias perduodant ugdytiniams. Pedagogai didesnę dėmesį skiria trumpalaikiai saviugdai, kurios metu tobulina pedagogines žinias aktualiais klausimais, o ilgalaikę saviugdą traktuoja, kaip visą gyvenimą trunkančią savišvietą.

3.2. Asmenybės saviugdosa raiška veiksmių, kryptių ir būdų kontekste duomenų analizė

3.2.1. Asmenybės saviugdosa veiksniai profesinio tobulėjimo kontekste

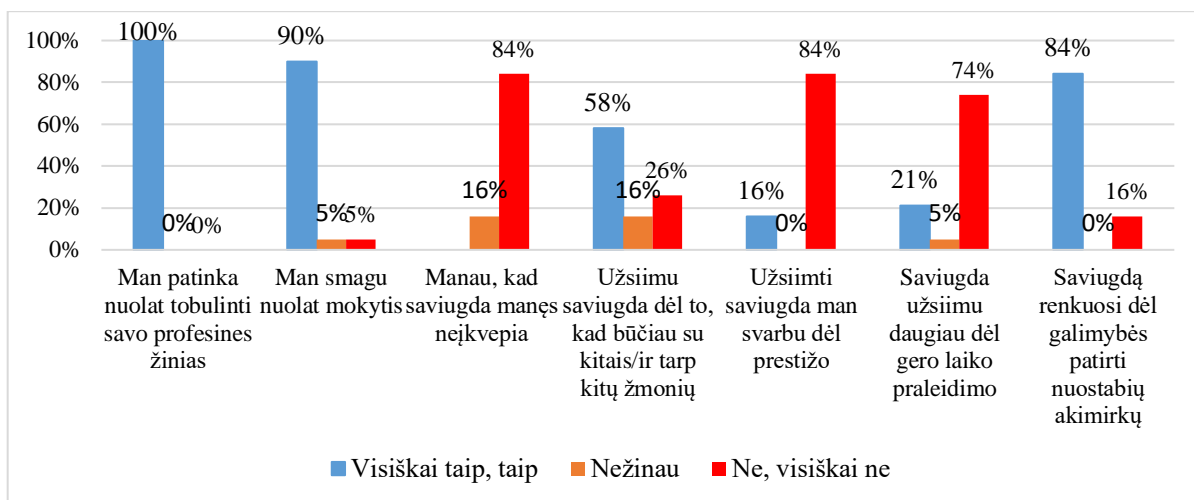
Respondentų tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, saviugdosa veiksmius profesinio tobulėjimo kontekste. Pirmuoju anketinės apklausos klausimu buvo norima sužinoti apie pedagogų atsakomybę užsiimant saviugda (žr. 5 paveiksle).

5 pav. Respondentų atsakymų skirstinys pagal tai, kokia pedagogų atsakomybė užsiimant saviugda (N=19,%)

Anketinėje apklausoje dalyvavę visi pedagogai atsakomybę užsiimant saviugda supranta, kaip žinių tobulinimą norint būti naudingam kitiems (100%), bei dėl ugdytinių tobulėjimo (100%) ir suteikti teigiamą poveikį kitiems (78%). Dauguma pedagogų atsakomybės už saviugdosa procesus nesieja su atsiskaitymu vadovams (74%) ar dokumentų reikalavimu (63%), taip pat nejaučia konkurencijos (68%). Apibendrinant galima teigti, kad pedagogai saviugdosa procese atsakomybę sieja su savo padėjimu visuomenėje, pagalba kitiems ir savęs tobulinimu.

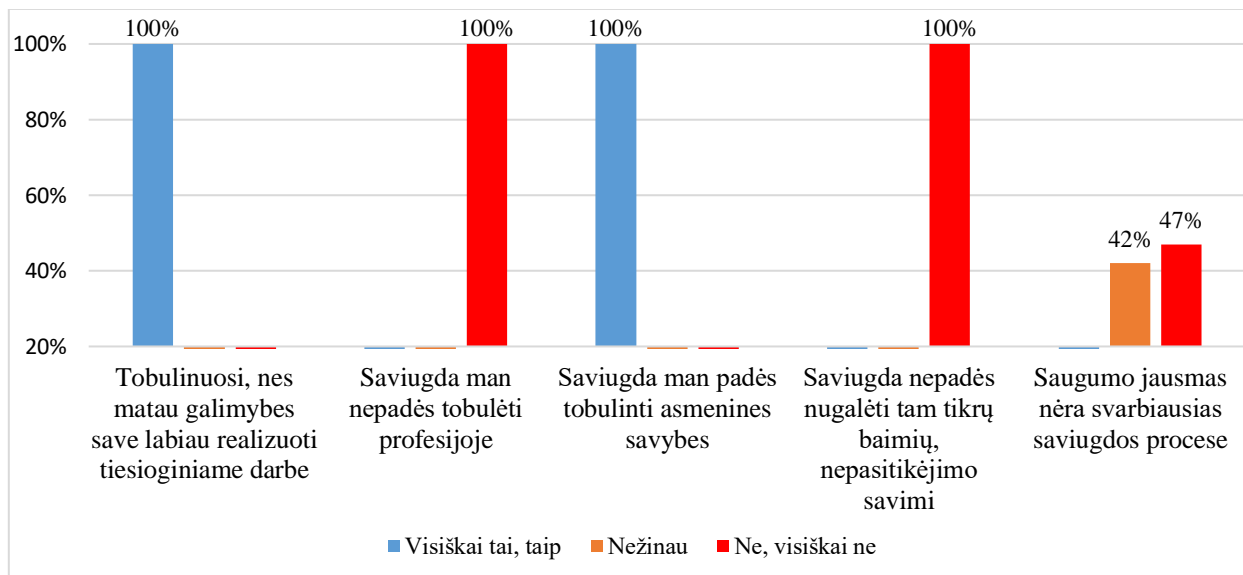
Antruoju klausimu buvo siekiama išsiaiškinti pedagogų vidinę motyvaciją užsiimant saviugda. Respondentų duomenys pateikti 6 paveiksle.

6 pav. Mažeikių „X“ lopšelio-darželio pedagogų vidinė motyvacija užsiimant saviugda (N=19,%)

Duomenų analizė atskleidė, kad Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje visus (100%) dirbančius pedagogus labiausiai motyvuoja galimybė *tobulinti savo profesines žinias*. Taip pat daug pedagogų (74%) motyvuoja *galimybė patirti nuostabių akimirku*, bei pedagogams (90%) *smagu nuolat mokytis*. Dauguma (84%) pedagogų teigė, kad jie *ne dėl prestižo* užsiima saviugda. Apibendrinant galima teigti, kad pedagogų vidinė motyvacija kyla iš pačių noro tobulėti ir smagiai leidžiant laiką tobulinti savo asmenybę.

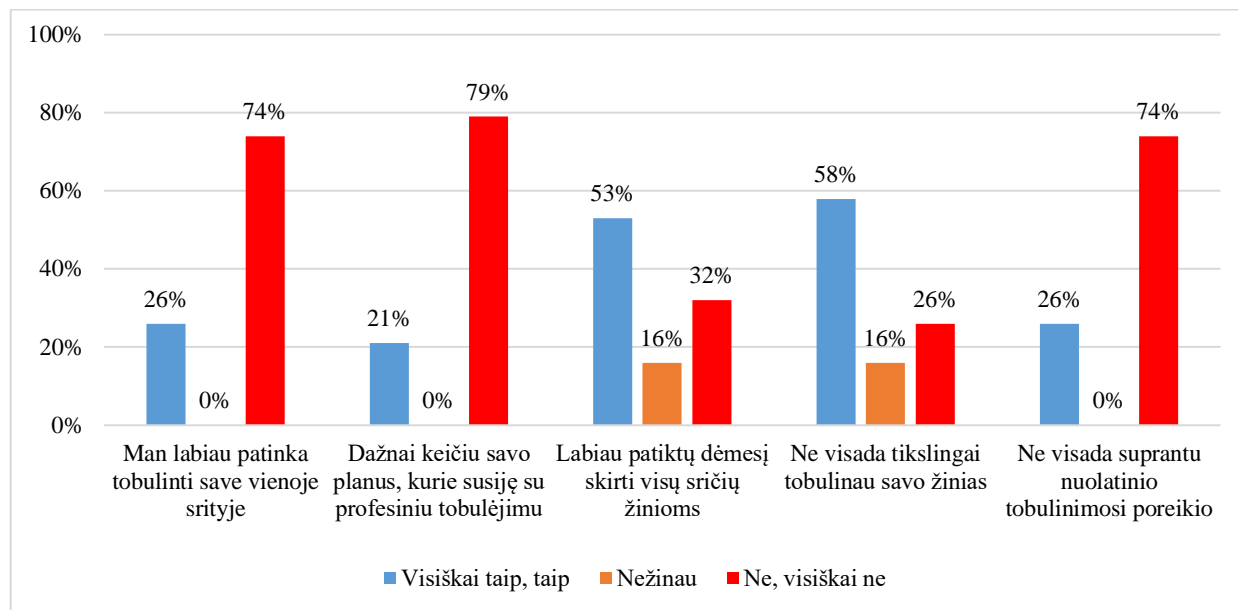
Trečiuoju anketinės apklausos klausimu buvo svarbi pedagogų nuomonė apie jų savirealizaciją. Kaip pasiskirstė respondentų nuomonė apie savirealizaciją užsiimant saviugda, matyti iš duomenų pateiktų 7 paveiksle.

7 pav. Pedagogų nuomonė apie jų savirealizaciją tobulėjimo procese (N=19,%)

Anketinėje apklausoje dalyvavę pedagogai teigia, kad *saviugda padės tobulinti asmenines savybes* (100%). Visi pedagogai (100%) nesutinka, kad *saviugda nepadės nugalėti tam tikrų baimių, nepasitikėjimo savimi*, nes saviugdą veiktis renkasi patys ir pasirenka sau tinkamas veiklas, kurios skatina tobulėti.

Sekančiu klausimu buvo norima išsiaiškinti pedagogų sąmoningumą ir kryptingumą užsiimant saviugda. Respondentų nuomonės duomenys pateikti 8 paveiksle.

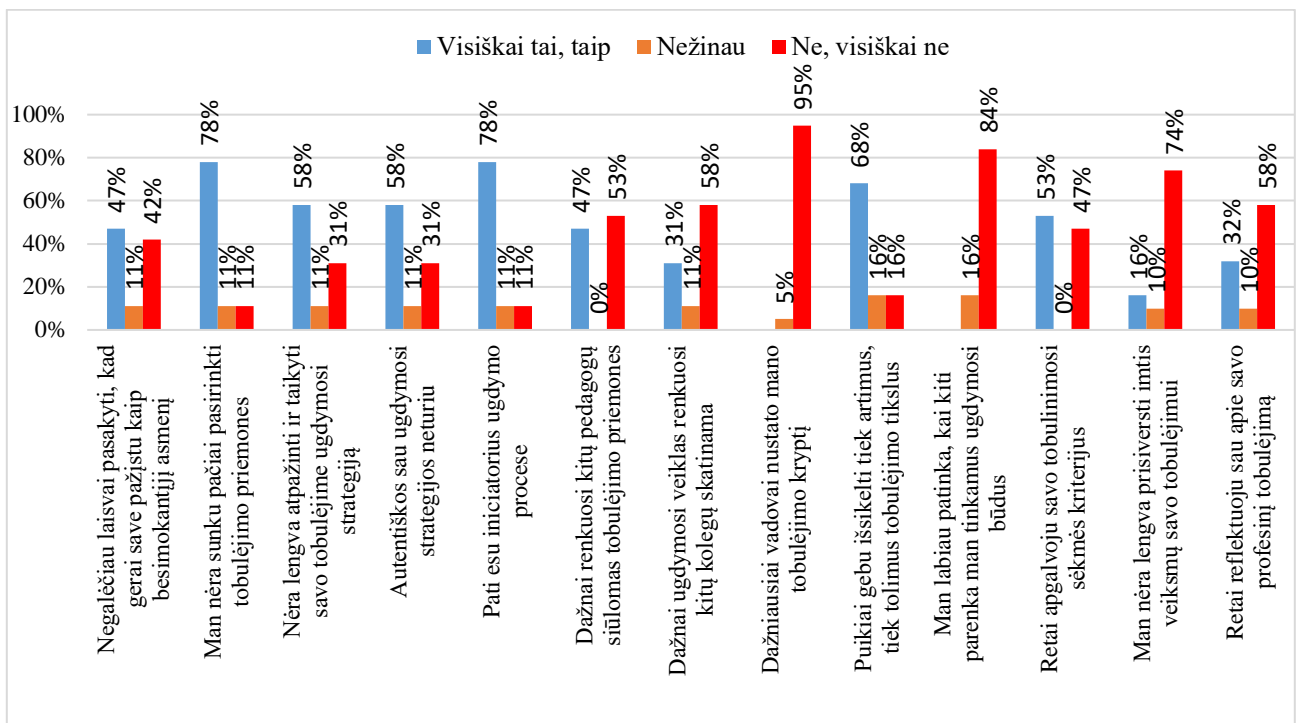

8 pav. Pedagogų sąmoningumo ir kryptingumo suvokimas užsiimant saviugda (N=19,%)

Tyrimo rezultatai parodė, kad pedagogams *nepatinka saviugda vienoje srityje* (74%) ir *pedagogai retai keičia savo planus* (79%), kurie susiję su profesiniu tobulėjimu. Tai reiškia, kad svarbiausi rodikliai pedagogams – tobulėti įvairiose srityse, prieš tai viską sąmoningai ir kryptingai suplanavus. Respondentų buvo prašoma pateikti formų, kas jiems padeda tobulėti. Atsakymų buvo įvairių: **Asmens inicijuotos formos, būdai:** *skaitymas pedagoginės psichologinės literatūros, įvairios knygos, straipsniai, geroji patirtis, bendravimas su kolegomis, kasdieninės gyvenimo situacijos, savišvieta, aiškūs tikslai, darbo proceso metu kylančios nepatirtos situacijos, besikeičiantys vaikai ir jų tėveliai išryškina tam tikras sritis, kuriose kyla noras atnaujinti žinias arba surikiuoti turimas. Pasidalintomis žiniomis džiaugiasi kai kurie kolegos, vadovai ir tai yra paskata.*

Kitų inicijuoti renginiai/iniciatyvos: *seminarų lankymas, paskaitų klausymas, parodų lankymas,* Apibendrinant pedagogų sąmoningumo ir kryptingumo veiksnius užsiimant saviugda galima teigti, kad pedagogai individualiai renkasi saviugdą būdus, nors ir ne visada tikslingai tobulindami savo žinias.

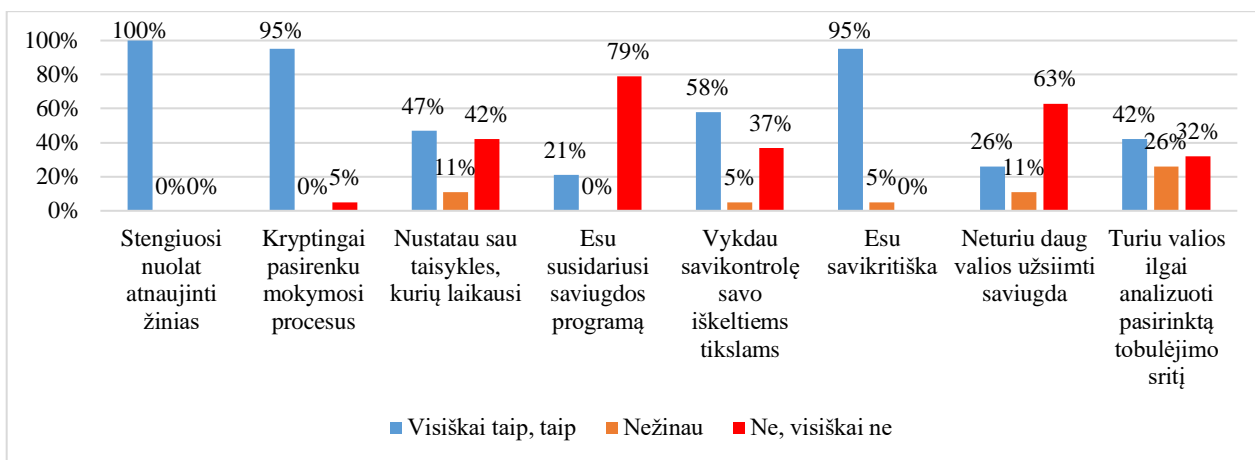
Penktuoju klausimu buvo siekta išsiaiškinti respondentų savarankiškumą ir aktyvumą užsiimta saviugda. Atsakymai iliustruoti 9 paveiksle.

9 pav. Savarankiškumo ir aktyvumo reikšmė užsiimant saviugda (N=19,%)

Išanalizavus gautus rezultatus, matoma, kad respondentai yra *patys iniciatoriai ugdymo procese* (78%), pedagogams *patiems lengva pasirinkti tobulėjimo procesus* (78%). Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje *vadovai nenustato pedagogų tobulėjimo kryptį* (95%), tai daro patys pedagogai, savarankiškai rinkdamiesi sau tinkamas kryptis. Remiantis apklausos rezultatais, galima teigti, kad Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje dirbantys pedagogai užsiimdami saviugda, jos kryptis renkasi savarankiškai, puikiai geba išsikelti tikslus, nors retai apgalvoja tobulinimosi sėkmės kriterijus.

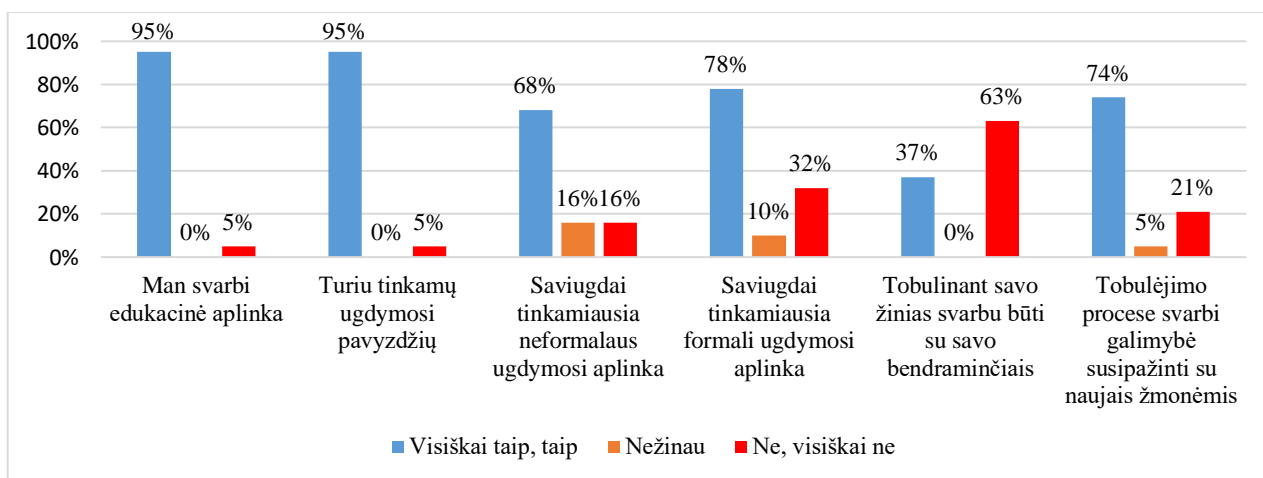
Šeštuoju anketinės apklausos klausimu buvo norima sužinoti pedagogų valios poreikį užsiimant saviugda. Kadangi saviugda yra savarankiškas procesas, kuriam reikalingas atkaklumas ir nuolatinės asmens pastangos save paveikti, todėl efektyviems rezultatams pasiekti reikalinga žmogaus valia. Kaip pasiskirstė respondentų nuomonė apie valios poreikį užsiimant saviugda, matyti iš duomenų pateiktų 10 paveiksle.

10 pav. Respondentų valios poreikis užsiimant saviugda (N=19,%)

Rezultatai parodė, kad Mažeikių „X“ lopšelio-darželio pedagogai *kryptingai renkasi mokymosi procesus* (95%), *visi pedagogai stengiasi nuolat atnaujinti žinias* (100%). Nors pedagogai teigia, kad *nėra susidarę saviugdros programų* (79%), tačiau daugiau nei puse pedagogų *vykdo savikontrolę savo iškeltiems tikslams* (58%). Didžioji dalis pedagogų nesutinka, kad jie *neturi daug valios užsiimti saviugda* (63%), tai rodo pedagogų supratimą, kad tik jie patys pasirenka savo saviugdros tikslus, kuriems reikalingas nuolatinis savęs paveikimas.

Septintuoju klausimu buvo siekta išsiaiškinti, kiek pedagogams svarbi edukacinė ir sociokultūrinė aplinka užsiimant saviugda. Atsakymai pateikti 11 paveiksle.

11 pav. Edukacinės ir sociokultūrinės aplinkos svarba užsiimant saviugda (N=19,%)

Analizuojant gautus duomenis matoma, kad didžiajai daliai apklaustųjų *svarbi edukacinė aplinka* (95%), jiems labiau *priimtinesnė neformali ugdymo aplinka* (68%). Beveik visi pedagogai prisipažįsta *turintys tinkamų ugdymosi pavyzdžių* (95%), tai rodo sociokultūrinės aplinkos svarbą

pedagogams. Taip pat nemažai respondentų teigia, kad saviugdų procesui jiems *tinkama ir formali aplinka* (78%), kurioje *svarbu tobulėti ir susipažinti su naujais žmonėmis* (74%). Mokslininkų teigimu, pirma sąlyga atsirasti saviugdai yra rodomi tinkami ugdymosi pavyzdžiai (Spurga, 2000), saugi ir palanki pokyčiams aplinka, kuri ne tik skatina smalsumą, bet ir sukuria emociškai saugią mokymosi terpę, darančią nemažą poveikį mokymosi procesui (Taylor, 2000; Juozaitis, 2008). Apibendrinat galima teigti, kad Mažeikių „X“ lopšelio-darželio pedagogams užsiimant saviugda edukacinė ir sociokultūrinė aplinka labai svarbi, nes nuo tos priklauso mokymosi procesas.

Apibendrinus pedagogų saviugdų veiksmus profesinio tobulėjimo kontekste galima teigti, kad atsakomybė užsiimant saviugda suprantama, kaip asmenybės tobulėjimas padedant kitiems. Pedagogus motyvuoja nuolatinis mokymasis ir naujų žinių įgijimas, taip tobulinamos ir asmeninės savybės. Pedagogai tobulėja įvairiose srityse, sąmoningai ir kryptingai kiekvienas pasirinkdami įvairias formas: skaito pedagogines psichologines knygas, straipsnius, dalijasi gerąja patirtimi, dalyvauja įvairiose konferencijose, seminaruose. Daugumai respondentų priimtinesnė neformali saviugdų forma, tačiau neatsisako ir formalių užsiėmimų, svarbiu aspektu išskiria ugdymo aplinką.

3.2.2. Asmenybės saviugdų kryptys profesinio tobulėjimo kontekste

Saviugdų kryptys remiasi ne tik žinių įgijimu per mokymus, bet netgi svarbiau per patyrimą veikloje arba kitaip patirtinį mokymąsi (Autukevičienė, 2007; Jonutytė ir Rekis, 2009), kas skatina savęs pažinimą. Vadinasi, saviugdų procese taip pat itin svarbios gyvenimiškos situacijos ir patirtys kaip praktinė mokymosi aplinka siekiant kryptingo asmenybės tobulėjimo proceso.

Aštuntu anketinės apklausos klausimu buvo norima sužinoti, kokios trys saviugdų kryptys labiausiai domina Mažeikių „X“ lopšelio-darželio pedagogus.

Po rezultatų apžvalgos gauti atsakymai sureitinguoti ir pateikti žemiau. Atsakymai parodė, kad Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje dirbančius pedagogus labiausiai domina šios saviugdų kryptys:

1. Ugdymo proceso tobulinimas.
2. Vaikų pažinimo klausimai.
3. Emocinio intelekto ugdymas.

Pedagogai išsakydami priežastis, kodėl pasirinko būtent šias saviugdų kryptis, teigė, kad *tai susiję su jų kasdieninių darbų; vaikų pažinimas yra labai svarbus bendraujant su vaikais; gerai išlavintas emocinis intelektas padeda sutarti su kitais žmonėmis, suvaldyti stresą, sugyventi su pačiu savimi; labai svarbu žinoti vaiko raidą, gebėti padėti vaikams įvertinti save, identifikuoti stipriąsias*

ir silpnąsias savybes; emocinis intelektas palengvina žmogui socializacijos procesą; tik emociškai stabilus žmogus gali būti laimingas ir daug pasiekti gyvenime ir kt.

Apibendrinant galima teigti, kad pedagogų išskirtos kryptis padeda tobulėti ne tik kaip asmenybei ugdant emocinį intelektą, bet ir tobulėti profesinėje srityje, geriau pažinti ugdytinius, tobulinti ugdymo procesą, tai rodo pedagogų norą gerinti švietimo kokybę.

3.2.3. Asmenybės saviugdos būdai profesinio tobulėjimo kontekste

Devintu klausimu buvo norima išsiaiškinti, kokie saviugdos būdai respondentams yra tinkamiausi. Gauti atsakymai pateikti 10 lentelėje.

10 lentelė. Saviugdos būtų pasirinkimas respondentų atsakymuose

Saviugdos būdas	Apibūdinimas	Respondentų pasirinkimas
Savišvieta	Tai toks būdas, kai prisiimame asmeninę atsakomybę už savo mokymąsi, dalyvaujant nuolatinio domėjimosi, refleksijos ir praktinių veiksmų procese.	11
Savimoka	Tai toks būdas, kai dalyvaujama įvairiose mokymosi veiklose, kurios dažniausiai yra suplanuotos jūsų pačių, o ne formaliųjų švietimo įstaigų.	1
Savistaba	Tai toks būdas, kuomet mes galime įsivertinimas, lyginti savo minčių, kitų žmonių požiūrius.	1
Savikontrolė	Tai toks būdas, kai galime koreguoti savo elgesį, mintis, jausmus.	4
Savaiminis mokymasis	Tai toks būdas, kai sąmoningai siekiame pasimokyti iš savo patirties	4
Savarankiškas mokymasis	Tai toks būdas, kai jūs patys gebate suprasti, ko jums reikia tobulėjimui, patys susirandate, kur tobulėsite, žinote, kokie būdai jums tinkami ir galite kritiškai įsivertinti.	17

Analizuojant gautus rezultatus matoma, kad tinkamiausi Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje dirbantiems pedagogams saviugdos būdai yra savišvieta ir savarankiškas mokymasis. Įvardindami savo pasirinkimų priežastis, pedagogai išskiria šiuos kriterijus: *tai būdai, kurie padeda man tobulėti; supratimas, kur reikia tobulėti; visada noriu rinktis pati; galiu pasirinkti tokios sritys mane domina* ir kt.

Apibendrinant galima teigti, kad pedagogai išskirdami labiausiai tinkančius saviugdos būdus: savišvietą ir savarankišką mokymasis, parodė, kad jiems svarbi galimybė rinktis sau tinkamas tobulėjimo sritis, o nuolatinis domėjimasis yra puiki galimybė tobulėti ir atrasti vis naujų idėjų.

DISKUSIJA

Igyvendinus šiame darbe iškeltą tyrimo tikslą (išsiaiškinti pedagogų saviugdų raišką siekiant profesinio tobulėjimo Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje), galima būtų tęsti tolesnes mokslines diskusijas apimant šią temą. Diskusijoje tikslinga palyginti kitų tyrėjų gautus rezultatus su tyrimo metu gautais rezultatais ir išskirti panašumus ir skirtumus.

Nagrinėjant mokslinę literatūrą randama, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogai, atlikdami savo darbą, nuolat mokosi savarankiškai: ieško naujovių, nagrinėja papildomą metodinę literatūrą, dalinasi gerąja patirtimi.

Atlikto tyrimo duomenų analizė parodė, kad pedagogai atnaujina žinias dalyvaudami seminaruose, konferencijose, analizuodami papildomą informaciją naudojant IKT, įvairią metodinę literatūrą, bendraujant su kolegomis.

Statistikos departamentas (2005) pateikia tokį savišvietos apibrėžimą: savišvieta – kryptingas, iš anksto asmens suplanuotas, pasirinktas mokymasis. Warring (2007) nurodo savarankišką mokymąsi kaip mokymąsi, kurio metu besimokantieji geba savarankiškai įgyti žinių, tirti ir kritiškai vertinti. Autorius taip pat teigia, kad savarankiškas mokymasis yra procesas, kurio metu besimokantieji geba savarankiškai įgyti žinių, turi gebėjimą tirti ir kritiškai vertinti.

Apklausus pedagogus, paaiškėjo, kad Mažeikių „X“ lopšelio-darželio pedagogai dažniausiai renkasi savišvietą ir savarankišką mokymąsi, kurie, kaip teigia pedagogai, padeda tobulėti, laisvė rinktis sritis, kurios domina.

Švietimo problemos analizė (2010) nurodomos priežastys, lėmusios mokytojų pasyvų dalyvavimą profesinio tobulėjimo procese, tai – tinkamų tobulinimosi renginių trūkumas ir kvalifikacijos tobulinimo renginių ir darbo laiko nesuderinamumas.

Tyrimo metu atskleista, kad Mažeikių „X“ lopšelio-darželio pedagogai išskiria saviugdų užsiėmimų trūkumus, tokius kaip ilgos kelionės, laiko nesuderinamumas, taip pat didelės seminarų kainos.

Nagrinėjant gautus rezultatus, matoma, kad pedagogai užsiimdami saviugda daug dėmesio skiria profesiniam tobulėjimui, tuo prisidedami prie veiklos veiksmingumo ir didindami mokytojo, kaip profesijos, prestižą ir kokybę.

Mano manymu, pašalinus pedagogų išsakytus saviugdų užsiėmimų trūkumus, pedagogai įsigilindami ir plėsdami saviugdų užsiėmimus kartu tobulintų ir visą švietimą, taip prisidedant prie 2017 m. Švietimo struktūrinėje reformoje iškelto švietimo sistemos reformos tikslo – mokytojo specialybę padaryti prestižine.

IŠVADOS

Išanalizavus pedagogų profesinio tobulėjimo reikšmę ir poreikį švietimo kokybės gerinimui teorinius aspektus, galima teigti, kad:

- Pedagogo profesinis tobulėjimas – tai procesas, kai pedagogas įvairiomis mokymosi ir tobulėjimo formomis, būdais siekia aukštesnių darbo rezultatų, darbo kokybės bei kelia savo kvalifikaciją. Pedagogo profesinio tobulėjimo procesas apima vertybines nuostatas, žinias, gebėjimus, įgūdžius ir asmenines savybes. Šis procesas dirbant pedagoginį darbą yra nuolatinis ir ypač svarbus, siekiant švietimo kokybės.
- Analizuojant mokslinę literatūrą paaiškėjo, jog saviugda yra kryptingas kiekvieno pedagogo tobulėjimas, kuris be vidinės žmogaus motyvacijos neįvyktų. Saviugda pedagogams padeda kelti kvalifikaciją, tobulėti savo srityje bei turtinti save kaip asmenybę. Išsiaiškinti saviugdos būdai kurie visi glaudžiai susiję saviugdos tikslų kontekste. Tai yra: savišvieta, savimoka, savistaba ir savianalizė, savikontrolė, savaiminis ir savarankiškas mokymasis. Galima teigti, jog saviugda yra dar vienas būdas, leidžiantis pedagogams siekti profesinio tobulėjimo, kaip ir neformalus ar formalus mokymasis.

Išanalizavus ikimokyklinio ugdymo pedagogų saviugdą raišką siekiant profesinio tobulėjimo, galima teigti, kad:

- Pedagogai kaip labai svarias saviugdą nuostatas išskiria šias: rūpinimąsi asmeniniu tobulėjimu bei nuolatinį žinių pritaikymą. Pedagogai saviugdą suvokia kaip asmeninę atsakomybę už savo tobulėjimą ir savišvieta. Tokį požiūrį implikuoja savo darbo prasmės suvokimas, noras patirti atradimo džiaugsmą, išeiti iš komforto zonos, paties mokytojo siekis būti pirmaujančiu.
- Pedagogai saviugdą metu įgyja reikiamų žinių, gebėjimų, kurių trūksta ugdant vaikus, pedagogai tobulėja profesinėje srityje, savo žinias perduodant ugdytiniams. Pedagogai didesnę dėmesį skiria trumpalaikiai saviugdai, kurios metu tobulina pedagogines žinias aktualiais klausimais, o ilgalaikę saviugdą traktuoja, kaip visą gyvenimą trunkančią savišvieta.

Išanalizavus saviugdą veiksmų, kryptių ir būdų įvairovę, padedančių ikimokyklinio ugdymo pedagogams siekti profesinio tobulėjimo, galima teigti, kad:

- Mažeikių „X“ lopšelyje-darželyje dirbantys pedagogai užsiimdami saviugdą daugiausiai dėmesio skiria ugdymo proceso tobulinimui, emocinio intelekto ugdymui, bei vaikų pažinimo

klausimams. Šių krypčių tobulinimas lemia pedagogų profesinį tobulėjimą, kuris gerina vaikų ugdymą, o kartu ir švietimo kokybę.

- Pedagogų išskirti savišvieta ir savarankiškas mokymasis, kaip labiausiai tinkami saviugdos būdai, rodo, kad pedagogams svarbi galimybė savarankiškai rinktis sau tinkamas tobulėjimo sritis, o nuolatinis domėjimasis yra puiki galimybė tobulėti plečiant savo žinias ir atrasti vis naujų idėjų.

Darbe iškelta hipotezė, jog „tikėtina, kad pedagogai supranta saviugdos svarbą šiuolaikiniame gyvenime“ yra patvirtinama, nes pedagogai, išsakydami savo nuomonę apie saviugdos svarbą, pabrėžė, kad saviugdos metu pedagogai tobulėja atnaujinami, tobulindami savo žinias, kurių trūksta dirbant su vaikais, tobulina žinias ne tik profesinėje srityje, bet ir emocinės, socialinės bei psichologinės saviugdos srityse. Pedagogai teigia, kad žinias pritaikant aplinkoje, kurioje esi, skleidžiant žinias ugdytiniams tai taip pat yra saviugda.

Taip pat iškelta hipotezė, jog „tikėtina, kad didžioji dalis pedagogų saviugdos raišką sieja su profesiniu tobulėjimu, pasirinkdami sau priimtinius saviugdos būdus“ yra patvirtinta, nes pedagogų atsakymai parodė, kad pedagogai renkasi sau tinkamus metodus, būdus ir procesų kryptys užsiimdami saviugda taip save skatindami tobulėti.

REKOMENDACIJOS

Mažeikių „X“ lopšelio-darželio pedagogams:

- siekiant profesinio tobulėjimo dažniau pedagogams reflektuoti apie savo pasiekimus, pasitelkiant tokius saviugdos būdus kaip savistaba ir savikontrolė.

Mažeikių „X“ lopšelio-darželio vadovams:

- sudaryti sąlygas pedagogams tobulinti kvalifikaciją, nes nemokami mokymai, vykstant įvairius projektus, duoda didelę naudą ir pedagogų gerai vertinami;
- laiko stoką saviugdai ir nedidesnį pedagogų susidomėjimą ilgalaikę saviugda galėtų pašalinti darbo krūvio mažinimas.

LITERATŪRA

1. Adamonienė, R. (2002). *Profesijos pedagogo saviugdosa motyvacija*. *Pedagogika*, 59, 117124. Vilnius: VPU leidykla.
2. Ališauskas, R. (2000). *Švietimo kokybės vadyba. Bendrojo lavinimo mokyklos audito metodika. Projektas*. Vilnius.
3. Arnold, R. (2010) *Selbstbildung oder: wer kann ich werden und wenn ja wie?* *Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren*.
4. Autukevičienė, B. (2007). *Studento praktikanto ir pradedančio dirbti ikimokyklinio ugdymo pedagogo saviugdosa ir karjeros planavimo ypatumai*. *Pedagogika*, 86. Vilnius: VPU leidykla.
5. Baublienė, R. (2003). *Asmenybės raida ir nuolatinė saviugda*. Kaunas: LKKA.
6. Beresnevičienė, D. (1998). *Suaugusiųjų švietimo raidos tendencijos Lietuvoje ir jo tolesnio vystymo modelis*. *Pedagogika*, 36. Vilnius: VPU leidykla.
7. Bitinas, B. (1998). *Ugdymo tyrimų metodologija*. Vilnius: Jošara
8. Brazaitytė, A. ir Tandezgolskienė, I. (2013). *Nevyriausybinų organizacijų darbuotojų, teikiančių socialinės integracijos paslaugas, profesinio tobulinimosi ypatumai. Aktualios ugdymo problemos akademinio jaunimo tyrimuose*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
9. Brockett, R. G. ir Hiemstra, R. (1991). *A conceptual framework for understanding self-direction in adult learning in self-direction in adult learning. Perspectives on theory, research, and practice*. London and New York: Routledge. Prieiga per internetą: http://www.infed.org/archives/etexts/hiemstra_self_direction.htm.
10. Brookfield, S. (1986). *Understanding and facilitating adult learning*. San Francisco: Jossey-Bass.
11. Bulajeva, T. (2001). *Pedagogų saviugdosa veiksniai švietimo kaitos sąlygomis*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas.
12. Bulajeva T. (2007). *Suaugusiųjų ugdymas: kritinio sąmoningumo link*. LOGOS. Nr. 50.
13. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai.
14. Claiborn, Ch. D., Goodyear, R. K., Horne, P. A. (2001). *Feedback*. *Psychoterapy*38(4).
15. Curzon, E.H., Herron, N. ir Moore P. (1980) *Journam if the Chemical Society*, Dalton Transactions Home.

16. Creating effective teaching and learning environments first results from TALIS, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.oecd.org/education/school/43023606.pdf>.
17. Čiužas, R. (2013). *Mokytojo kompetencijos. Profesinio meistriškumo siekis. Mokslo monografija*. Vilnius: edukologija.
18. Dačiulytė, R. (2011). *Žmogiškųjų išteklių vystymo aspektai Lietuvos savivaldybėse*. Viešoji politika ir administravimas, 4.
19. Dattner, B. ir Hogan, R. (2011). *Can you handle failure?* Harvard Business Review.
20. Foley, G. (2007). *Suaugusiųjų mokymosi metmenys. Suaugusiųjų švietimas globalizacijos laikais*. Vilnius: Kronta.
21. Fisher M., King J. ir Tague G. (2001). *Development of a self-directed learning readiness scale for nursing education*. Nurse Education Today.
22. Glickman, C. D. (2010). *Lyderystė mokymuisi: kaip padėti mokytojams sėkmingai dirbti*. Vilnius: UAB Sapnų sala.
23. Grabauskaitė, T. (2016). *Pedagogų saviugdų kokybės tvarumas švietimo institucijos kultūros kaitoje (Kražių gimnazijos atvejis)*. Prieiga per internetą: <http://gs.elaba.lt/object/elaba:15131632/15131632.pdf>
24. Hargreaves, A. ir Fullan, M. (2012). *Professional capital: Transforming teaching in every school*. New York, NY: Teachers College Press.
25. Hase, S. (2009). *Heutagogy and e-learning in the workplace: Some challenges and opportunities. Impact: journal of applied research in workplace e-learning*.
26. Illeris, K. (2010). *Lernen verstehen. Bedingungen erfolgreichen Lernens*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt.
27. Jatkauskienė, B. ir Tolutienė, G. (2012). *Aiškinamasis andragogikos terminų žodynas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla
28. Jonutyte, I. ir Rekis, D. (2009). *14–18 metų jaunųjų savanorių saviugdų galimybių nevyriausybinėse organizacijose. Socialinis ugdymas, 8 (19)*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto I-kl.
29. Jovaiša L. (2011). *Edukologija. Edukologijos įvadas, edukologijos pradmenys*. Vilnius: Agora.
30. Juodaitytė, A. ir Karžinauskienė, R. (2007). *Kokybės vadybos principų raiška mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo procese*. Mokytojų ugdymas, Nr. 9.
31. Kardelis, K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai.
32. Kardelis K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.

33. Kolbergytė, A. (2016). *Suaugusiųjų saviugda kaip transformuojantis ugdymasis*. Socialiniai mokslai: edukologija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/epale/sites/epale/files/2016-epale-lt-00015.pdf>
34. Kolbergytė, A. ir Indrašienė, V. (2011). *Grupinės terapijos elementų taikymo asmenybės saviugdų procese teorinės prielaidos*. Socialinis darbas: mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. ISSN 1648-4789,10(1), p. 49–55.
35. *Komisijos komunikatas Europos parlamentui, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Mokyklų raida ir aukštos kokybės mokymas gerai gyvenimo pradžia*. (2017). Briuselis, 2017 05 30.
36. Laužackas, R., Teresevičienė, M. ir Stasiūnaitienė, E. (2005). *Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiame mokymesi*. Kaunas: VDU leidykla.
37. Levickienė, G., Kardelis, K. (1999). *Moksleivių fizinės saviugdų komponentų bei socialinių ir edukacinių veiksnių sąsaja*. Socialiniai mokslai, 4(21). Kaunas: Technologija.
38. Lietuvos Respublikos vyriausybė. (2018). Švietimo struktūrinė reforma. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/Svietimo%20reformos.pdf>.
39. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija. (2010). *Lietuvos švietimas. Tik faktai. Metinis pranešimas*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
40. Linkaitytė, G. M., Navikienė, Ž. ir Šuliakaitė, A. (2011). *Neformaliojo suaugusiųjų švietimo mokymosi sampratų analizė mokymosi visą gyvenimą kontekste*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
41. Lukošienė, D. (2007). *Vertybių ugdymas – asmens profesinės ir dvasinės raidos pamatas. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. Vilniaus technikos kolegija. Prieiga per internetą: <http://esf.vdu.lt/esf/esf0013/downloads/str11.pdf>.
42. Malinauskas, R. (2003). *Sporto psichologijos pagrindai*. Kaunas: LKKA.
43. Masiliauskienė E., Smilgienė J. (2011). *Ikimokyklinio ugdymo pedagogų profesinis įvaizdis. Jaunųjų mokslininkų darbai*, Nr. 3 (32), Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, p. 62–69. ISSN 1648–8776.
44. McAuliffe, M., Hargreaves, D., Winter, A. ir Chadwick, G. (2008). *Does pedagogy still rule? Australasian Journal of Engineering Education*, 15(1). Australia: Institution of Engineers.
45. *Mokymosi visą gyvenimą Memorandumas*. (2001). Vilnius.
46. Muller, K. (2007). *Emotional intelligence and self-directed learning readiness among healthcare managers*. Daktaro disertacija. Florida Atlantic University.

47. Raami, A. (2015). *Intuition unleashed*. Daktaro disertacija. Finland, Helsinki: Aalto university publications series, Alto ART Books. Prieiga per internetą: http://arts.aalto.fi/en/midcom-serveattachmentguid1e4c66697f50d52c66611e48992db3bcb01db3fdb3f/doctoral_dissertation_asta_raami.pdf.
48. Sen, R. S. ir Sharma, N. (2011). *Through multiple lenses: Implicit theories of creativity among Indian children and adults*. *Journal of Creative Behavior*, 45(4), 273-302. Database: ERIC.
49. Smilgienė, J. (2012). *Ikimokyklinių ugdymo įstaigų pedagogų kompetencijų tobulinimo poreikis bei galimybės dalyvaujant profesinėje veikloje*. *Mokytojų ugdymas* Nr. 18 (1), 12–29, Šiaulių universitetas. ISSN 1822–119X .
50. Smith, M. K. (2001). *John Dewey on education, experience and community*. Prieiga per internetą: <http://infed.org/mobi/john-dewey-on-education-experience-and-community/>.
51. Spurga, V. (1998). *Saviugdos metodai*. Vilnius: Ethos.
52. Survutaitė, D. ir Žalytė, A. (2006). *Pradinį ugdymą studijuojančiųjų pedagoginė saviugda*. *Pedagogika*, 84, 74-79. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
53. Švietimo ir mokslo ministerija „Švietimo problemos analizė“, 2010 rugpjūtis, Nr. 5 (45), ISSN 1822-4156.
54. Švietimo ir mokslo ministerija „Švietimo problemos analizė“, 2015 birželis, Nr. 6 (130), ISSN 1822-4153.
55. *TALIS 2013 Results. An International Perspective on Teaching and Learning*. Prieiga per internetą: <https://dx.doi.org/10.1787/9789264196261-en>.
56. Teresevičienė, M., Kaminskienė, L., Žydzūnaitė, V. ir Gedvilienė, G. (2012). *Savimoka ir savarankiškas mokymasis aukštojoje mokykloje: kritinė diskurso analizė*. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 29, 47 – 60. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/157/articles/1176/public/47-60.pdf>.
57. Tough, A., (2005) *The Adult's Learning Projects*. *International Education Journal*, 5(5), 66–177.
58. Vaivada, S. (2015). *Asmenybės saviugda dalyvaujant nevyriausybinių organizacijų sveikos gyvensenos ugdyme*. Daktaro disertacijos santrauka. Šiauliai: socialiniai mokslai, edukologija (07 S). Prieiga per internetą: <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:11921653/datastreams/MAIN/content>.

59. Vaivada, S. (2012). *Saviugdosa koncepto pagrindimas edukologijos požiūriu*. Jaunųjų mokslininkų darbai, 4(3), 93–100.
60. Valstybinė švietimo 2013–2020 metų strategija. Prieiga per internetą: <https://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/02/Valstybine-svietimo-strategija-2013-2020-svietstrat.pdf>.
61. Valuckienė, J. (2018). *Lyderystė švietimo sistemoje – procesas, ne pozicija*. Prieiga per internetą: <http://www.svietimonaujienos.lt/lyderyste-svietimo-sistemoje-procesas-ne-pozicija/>.
62. Zubrickienė, I. ir Adomaitienė, J. (2011). *Andragoginė sąveika: nuo habitualizacijos link transformuojančiojo mokymosi*. *Andragogika*. Mokslo darbai. Nr. 1, 19-29.
63. Zulumskytė, A. (2010). *Women's living in the village self-development opportunities in the context of their caree*. *Tiltai*, 3(52).
64. Žemaitaitytė, I. (2007). *Neformalusis suaugusiųjų švietimas: plėtros tendencijos dabartinėje Europoje*. Monografija. Vilnius: MRU.
65. Žydžiūnaitės, V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.

PRIEDAI